

IV.

VÅR ENDA SOCIALISTISKA
TÄNKARE OCH TEORETI-
KER MED EGET SYSTEM
NILS HERMAN QUIDING —
DEN SVENSKA UNDER-
KLASSENS HISTORIE-
SKRIVARE

Inledning. — Rättssocialism. — Individrätt och
samhällsrätt. — Maktteorin. — Quidings
historieuppfattning. — Huru Quiding
bör läsas och förstås.

Inledning.

1. *Quiding, upphovsman till ett sammanhängande svenskt socialistiskt system.* — Hos *Quiding* återfinns man hans samtids socialistiska tankar och idéer om samhället och dess reorganisering. Men han företräder därjämte en fullt självständig, oftast originell uppfattning av nutidens ekonomiska företeelser och rättsförhållanden. Den är hos honom sammanfattad till ett helt, in i de minsta detaljer genomtänkt, sammanhängande system, som utformats till ett fullständigt kommunistiskt system. Man kan fördenskull med allt skäl beteckna honom icke blott som vårt lands första och hittills enda socialistiska teoretiker och tänkare med eget system utan även som den, vilken avslutar här behandlade epok i den svenska socialismens historia. Andra författare hos oss, vilka under ifrågavarande tid sysselsatt sig med socialismen, äga inga självständiga idéer eller uppslag, utan samtliga ha de varit kommentatorer av fransk socialism. Några, såsom t. ex. *C. V. Bergman*, ha följt Proudhon och Louis Blanc, andra, såsom t. ex. *P. Götrek*, upprepa Cabet och saint simonismen, åter andra, såsom t. ex. *G. Swederus* och *C. J. L. Almquist*, ha tagit intryck av Fourier och hans associationsidéer. *Richard Kleen* står i

sin kritik av de olika riktningarna av socialism och kommunism samt historisk materialism på egen rättsfilosofisk eller liberal individualistisk grund. Men avslutar Quiding den svenska socialismen i dess första skede, så kan man utan överdrift tillika säga att han genom sin kritik av nu gällande rättsordning även inleder en ny epok däri. Rätts-socialismen har numera bildat skola. Vad han här presterat ställer honom jämsides med en Lassalle, en Anton Menger m. fl. rätts-socialister.

Tillhör Quiding den äldre franska socialismens tidsålder, så varken kunna eller vilja vi därmed påstå honom vara av den omedelbart påverkad. I vad mån och på vilka vägar han därav påverkats torde förbli en ständig gåta, då han därom iakttagit en fullständig tystnad i sina skrifter; och han, efter vad man har all anledning antaga, då man läser hans självbekännelser här och var i hans stora samhällsbok, aldrig egt under sin livstid någon förtrolig vän, så förtrolig och med honom så andligen befryndad att han stått med honom i korrespondens. Quiding var dömd till ensamhet, säkerligen mot sin vilja, ty han var av en mycket sällskaplig natur*). Att han också var andligen talat biltog i sitt eget hem, i sin egen familj, därom behöver man ej vara i tvivel efter läsningen av hans i skönlitterärt hänseende utmärkt begåvade dotter Annie Åkerhielms utkomna lilla politiska skrift "Till tidens frågor". En god ledning skulle

*) Själv säger Quiding: "det fria umgänget människor emellan är alla nöjens grundvillkor och på samma gång själv ett nöje av bästa slag. Knappast gives något medel som förmår så uppliva sinnet efter arbetets möda och stärka till nya ansträngningar, förutsatt nämligen att var och en får vara den han är". — "Ensamheten övar, i längden och envist fortsatt, en förstörande invärkan på människan, icke minst därför att hennes nöjen såmedelst lätt vända sig till onatur. Hon är ett animal sociale". (Oktavuppl., I: 121 o. 169).

hans bibliotek tvivelsutan kunnat ge eller om man i övrigt haft kännedom om den litteratur han anlidade*).

Quiding var i vart fall i så måtto exponent för sin tids franska socialism som hos honom ingår hela den idévärld, som är utmärkande för densamma; och vilken franska socialism då gav socialismen i allmänhet dess karaktär. Quiding ville, såsom han själv säger, utbreda sin och ingen annans lära, men han "rår icke för om utrikes

*) De författare, vilka Quiding nämner i sin samhällsbok, äro, vad vi funnit, endast Plato, Aristoteles, benämnd "det historiska förnuftets man", Moses, benämnd "detta väldiga snille", Fryxell, Macaulay, "en bland överklassens värdigaste medlemmar", Göthe, omnämnd som "klen i allt utom i leken med ord", Kant, Cervantes samt helt och hållet i förbigående Homerus, Cicero, Tegnér, Gibbern, Cabet och Varnhagen von Ensse.

Vid genomgåendet av en bokauktionskatalog med förteckning på böcker, som hade tillhört rådmän Quiding och som försålles genom Lunds bokauktionskammare 5 nov. 1887, ha vi där icke funnit någon som helst socialistisk litteratur. Förteckningen upptar näst uteslutande svensk och norsk juridisk facklitteratur samt några juristvärk på latin, främst romerska rättens lagbok Corpus juris civilis. Den ekonomiska litteraturen är representerad av några arbeten av Botin, Nyström, Agardh, Ljungberg, Tengberg, af Forsell (Statistik över Sverige). Den religiösa litteraturen är ännu spårssammare: predikningar av Thomander och Hagberg, Melins Heliga skrift, Norbecks teologi, Baeiters kyrkoceremonier. Av historiska arbeten funnos upptagna Beckers Världshistoria på danska, Geijers Sv. folkets historia, Nordströms Sv. samhällsförf: hist., Guizots Frankrikes historia, sv. övers. 1872, samt några äldre rättshistoriska värk på latin rörande Skandinavien från 16- o. 1700-talen. Slutligen lade vi märke till Platos Dialoger på danska, 8 del., Voltaires Samlade arbeten på franska, 18 band. Bland samlingen fanns även "Mina samtida" av Posthumus, utkommet dock först på 70-talet, där den franska socialismen flerstädes kommer till tals. Förteckningen i sin helhet upptager inalles blott 280 nummer, varibland enl. katalogen dock icke alla gällt Quidings boksamling, ty inom parentes står "m. fl."

man kommit till mer eller mindre liknande tankar“ och sålunda hade bekräftat sanningen av hans egna. (Oktavuppl. III: 42). Härav skulle man kunna sluta att han icke frågat eller rättat sig efter de av honom så benämnda utrikesmännen. Han skulle då ha levat sin tankevärld omedveten om vad han utifrån blivit bibragt. Troligt är att han icke studerat "utrikesmännen", d. v. s. de franska socialisternas egna verk.

Men sedan det genom mina egna forskning har blivit mig i detalj bekant all den äldre socialism som finns nedlagd i äldre svensk litteratur från 17- och 1800-talen, synes det mig alldeles påtagligt att Quiding icke har kunnat vara helt och hållet främmande för den — hans egna invändningar till trots att icke ha haft någon som häst beröring med den socialistiska litteraturen, om Cabets översatta kommunistiska trosartiklar, om vilken lilla skrift han uttalar sig helt ringaktande, undantages.

Så säger han: "säkert är att jag aldrig läst en socialistisk författares bok, om jag undantager en liten broschyr av en herre vid namn Cabet, som för omkring fyrtio år sedan L. J. Hjerta lät översätta och utgiva, och vars innehåll kan stämplas med vad ordspråket kallar varken hackat eller malet". (Kv.-uppl., s. 573).

Det låter dock mycket väl tänka sig att han omedvetet har insupit enskilda av dessa idéer, dem han assimilerat under utarbetningen av sitt eget socialistiska system. Om ock detta nödvändigtvis måste antagas — det skulle icke förvåna oss, om *Swederus'* arbete "Om fattigväsendet" gjort ett mäktigt intryck på Quiding; *Swederus* behandlade ävenledes arbetets och fattigdomens problem företrädesvis ur rättssynpunkt; och hade dessutom *Lundell* i sitt arbete om näringsfriheten och arbetets organisation gjort en exposé, antagligen efter

Stein, av den franska socialismens lärar och huvudförfattare, vilket arbete näppeligen har varit Quiding obekant, Lundaprofessor som *Lundell* för övrigt var — så är det å andra sidan även möjligt att han ifråga om egendomsgemenskapen tagit djupast intryck av såväl den platonska som den religiösa socialismen.

Åtskilligt tyder på att Quiding studerade bibeln som ett socialt historieverk. Belysande i det avseendet är Quidings omdöme om Moses och om det mosaiska äktenskapet. Han påstår rent av att "det egentligen är på Moses' grundidéer civilisationen nu levat i tusental av år". Men tillägger han: "med Moses var icke all visdom kommen i världen, om ock villigt bör erkännas att vi hava honom jämte många senare vise att tacka för det vi nu kunna se sakerna mera opartiskt". (Oktavuppl., III: 53). Vad det mosaiska äktenskapet vidkommer, så var det "klokt beräknat för den enskilda rättens behov", men eljes både "natur- och förnuftsvidrigt". Det har även, påminner Quiding, "rotfäst sig överallt såsom den enda rättmätiga formen för könsdriftens tillfredsställelse, om än detsamma i olika länder uppträtt i olika mer eller mindre förmildrad gestalt". (III: 63-64)*.

Platos inflytande torde beträffande egendomsgemenskapen ha varit mindre, enär han ju förfäktar klass- och ståndsskillnad samt kommunism för endast de två högsta stånden. Hur stor Quidings beundran är för Plato och hans intill senaste tider tongivande idealism, ser han på honom likväl med en kritisk blick, ty just om Platos ideal-stat faller Quiding det omdömet att han i sin bok om staten

*) Vi begagna i det följande oktavupplagan av Quidings "Slutliqvid med Sveriges lag", där icke kvartupplagan särskilt anföres. De romerska siffrorna ange ifrågavarande del.

kommit "på det mest logiska sätt till de mest befängda resultat" (III: 22). Det är de socialistiska tendenserna i Platos stat som i praktiskt hänseende framför allt vinna Quidings erkännande, vi nämna bl. a. Platos "bortkastande" av släktväsendet.

Såsom *Kleen* i sitt filosofiska värk över naturrätten framhåller, gjorde den ojämna egendomsfördelningen och de enskildas fikande efter stora rikedomar redan tidigt idealisterna fallna för kommunism. "Mången eljes upplyst rättstänkare har blivit kommunist vid åsynen av egendomsrättens missbruk: lyxen och överflödet hos den ene vid sidan av den andres saknad av det nödvändiga; förtryckets och eländets uppkomst ur den rikes maktbegär och härsklystnad". (Naturrätt, förra avdelningen, del II: 1200). Så Pytagoras, så Plato.

Quiding har blivit, låter det tänka sig, kommunist just på denna väg. Hans egen självständiga historiegranskning, vilken gav honom nyckeln till hans sociala rättsteori, såväl som nöden omkring honom, som icke håller har kunnat undgå hans forskande öga, har tvivelsutan givit honom rikligt med stoff. Han har själv sagt att "den enklaste vägen att lära känna samhället tyckes dock vara att se sig om i landet... pauperismen är säkraste beviset på samhällsinrättningarnas oduglighet". (I: 154).

Icke en utan många omständigheter ha sålunda med all säkerhet medvärkat till Quidings beträdande av samhällsforskningens stig. Den lösning han anser sig ha funnit var i hans ögon begripligen den enda rätta och möjliga; och den han orubbligen omfattade, sålunda i det hänseendet en ättling av den franska socialismen. Fourier hade samma orubbliga tro på sin lösning: associa-

tionen, Proudhon på sin: national- eller folkbanken, Cabot på sin: en genomgående statskommunism.

Men det kommer icke så mycket an på framtidsprojektet såsom sådana att de skola vara avgörande vid bedömandet av Quidings betydelse som den svenska underklassens samhällslärare. Det är alldeles icke nödvändigt att hänga upp sig på de enskilda detaljerna vidkommande framtidssamhället, så beaktansvärda många bland dem än kunna i och för sig vara hos Quiding. Utan är det Quidings uppfattning i allmänhet om samhället, om rätten, om militarismen, om kapitalismen, om klasskampen, om äktenskapet, om ceremoniväsendet, om arbete och nöje, om byråkratin o. s. v. som framför allt gör honom till underklassens, enkannerligen den svenska underklassens lärare i ordets mest eminenta mening. Vad beträffar hans framtidsperspektiv så få de sitt större eller mindre värde i den mån utvecklingen fortskrider och samhällshändelserna hopa sig. På det behöver man värligen varken förbruka hela sitt intresse eller ådagalägga sin kompletta oförståelse.

Det värligt originella hos Quiding, och vilket gör honom till en social tänkare i sann mening, är hans studium av historien i allmänhet och av svensk laghistoria i synnerhet, ävensom hans åsikt om framtidssamhällets territoriella omläggning i enlighet med hans "fria distriktsförfattning", en på "rationella grunder" föreslagen uppdelning av Europas världsdel i kretsar, härader, land, riken och slutligen hela Europa såsom en enda stat. Man kan i sistnämnda avseende väl även här påvisa beslättrade läror och projekt gemensamma för all federativ socialism. Men den utredning Quiding ger är utan all fråga av ursprunglig originalitet.

Quiding har benämnt sin samhällsbok "Slutlikvid med Sveriges lag", varmed han menar en

slutuppgörelse med nu bestående rättssamhälle eller som är detsamma med bestående rättsordning. Vad som gäller det svenska rättssamhället och Sveriges rikes lag, eger även i huvudsak tillämpning på alla nutida samhällen och olika lands rikslagar, de må heta tysk, fransk, engelsk etc. rikslag. Såsom han själv sagt, ville han på äldre dagar, då hans tänkande hade nått full mognad, göra upp sin "vidräkning mellan över- och underklass hos *alla* folk i form av en slutlikvid med Sveriges lag" (IV: 113).

"Likvidation" och "social likvidation" voro brukliga termer i den äldre franska socialistiska litteraturen, tagna i samma betydelse som *Quiding* ger dem. *Bakunin* använde dem och förstod därmed en juridisk expropriering av all nuvarande privat egendom. *Swederus* begagnar dem i sitt verk om fattigväsendet, såsom då han säger: "slutligen kommer den revolution, som med sina rysliga likvidationer salderar det övriga — till tack för det att man skapade en rikedom på falsk grund" (s. 451). Så sent som 1874 utkom i Frankrike en så betitlad broschyr "*Liquidation sociale*". Genom den nya socialistiska rörelse, som uppstått i Frankrike under namn av juridisk eller ny-socialism, ha deras användning åter kommit i bruk.

2. *Det svenska över- och underskattningsbegäret.* — Om sina högt begåvade landsmän har den bekante italienske antropologen *Lombroso* fällt det omdömet att de utan rim och reson skatta åt utlandets litterära företeelser. De bästa italienske lärde finna erkännande i sitt eget land först sedan de blivit kända i utlandet. Den italienska vetenskapen åberopar förträffligt fransk, tysk, engelsk o. s. v. litteratur och vetenskap. Italienska författare, vilka gjort sig förtjänta om vetenskapen

och som skrivit över speciella ämnen, bli däremot hemma inte ens åberopade blott emedan de äro italienare. Det och mycket annat förebrår *Lombroso* sina landsmän författarna och vetenskapsmännen, efter vad prof. *R. Michels*, en utmärkt kännare av italiensk kultur och vetenskap, meddelar i en, som allt som härflyter från denna sociolog, innehållsrik uppsats i "*Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*" (24: 258).

Svensken skulle sålunda icke vara alldeles ensam om den underskattning av sitt eget som självständiga författare — vi nämna blott *Almquist*, *Agardh* och *Strindberg* — sedan länge funnit vara det svenska folkets egenhet. Nu senast har detta faktum fått en ny belysning av prof. *G. Sundbärg*, fränsett alldeles de konsekvenser vartill han kommit, i sin bok om "*Det svenska folklynnet*", vilket arbete nog så karaktäristiskt lästs i många tusen fler exemplar i Danmark (och Norge) än i hans eget land enligt en notis som på sin tid gick genom huvudstadens press.

"Framställer en svensk vetenskapsman en ny teori, ställa sig de svenska fackmännen i regeln tvivlande . . . Man fortfar helt enkelt att tvivla, så länge man lever — eller tills den nya teorin är erkänd i utlandet" (*Sundbärg*, s. 45). — "Han (svensken) ser icke bokstavligen talat ett arbetes värde, när det är svenskt. Hjärtat är tomt och munnen är stum" (s. 46). — "Aldrig vågar svensken tro något vara av värkligt värde, om det är utrett av svenskar, det glömmas eller förringas" (s. 47). Så lyda några av *Sundbärgs* aforismer, skrivna som voro de ämnade *Quiding*, ehuru de dess värre avse att gälla i största allmänhet.

Svensken i gemen har svårt eller är alldeles oförmögen att erkänna det personliga arbetet och den personliga förtjänsten förrän det blivit veder-

börligen utropat hälst av främlingar, då man vanligen slår över till den motsatta ytterligheten: prisar och beundrar utöver alla rimliga gränser. Hur Quidings värk förringades, när det först såg dagen, kan man finna tillfyllestgörande bevismateriel hos Quiding själv i hans företal till tredje delen av hans samhällsbok. Namn nämnas icke, ty de anfallande voro anonyma, men vilka blivit sedermera så småningom uppdagade; Quiding visste säkerligen icke håller något om deras borgerliga namn.

Viktor Rydberg kunde så illa uppskatta "arbetskarlens" märkliga bok att han trodde att den kunde avspisas med gyckel och hån. Hans anmälan om bokens andra del införes osignerad och med en särskilt utmärkande stil som ledare i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, vars redaktion han då tillhörde, för den 11 juni 1872. *Bergstedt*, en man med, som vi förut framhållit, stor och omfattande bildning samt i hög grad intresserad för sin tids sociala företeelser, talar i sin tidskrift "Samtiden" med största respekt om August Comtes mönsterrepublik m. fl. förslag, men har endast löje för samma idéer och förslag, då de gå igen hos Quiding. Comte förstod *Bergstedt* utmärkt men Quiding inte alls, utan att detta kan läggas Quiding till skuld. Quiding värkar som ett enda stort frågetecken. Han var "arbetskarlen" som ingen rätt visste huru han rätteligen borde tagas: skulle man ta honom på allvar eller driva nojs med honom? Man försökte båda delarna, men det ville icke riktigt lyckas, man var för osäker om honom.

Bergstedt skriver vidare i sin tidskrift i berömande ordalag om en i England utkommen och sedermera år 1871 till svenskan under titeln "Ett kommande släkte" översatt utopi "The coming

Race" av Bulwer*). Men om Quidings utopi, som byggts av Quiding på historisk och sålunda faktisk grund, har B. endast nedsättande och spefulla ord, totalt blind för de båda arbetenas olika utgångspunkt, plan och ämnesbehandling och sålunda komplett ojämförliga. Ja, han begår till och med en litterär ohederlighet, då han inte ens jämför Bulwers fantastiska utopi med Quidings egentliga utopi "Platos stat i korrigerad bild"; något som ju då ej håller var möjligt, alldenstund denna del av Quidings samhällsbok kom ut först fem år senare. I stället får den historiska, första delen tjäna till skottavla för *Bergstedts* spydigheter och sarkasmer¹⁾.

Bergstedt kan vidare icke nog mycket berömma en preussisk deputerad, med. dr. *Jacobus* och hans politiska värksamhet som socialdemokrat, jämförande ett valtal (!) av honom i Berlin 1871 med *Nils Nilsson* arbetskarls bok, vars "framtidstavla" förklaras för övrigt vara mycket tarvlig i jämförelse med den som upprullas i "Ett kommande släkte". Quiding är med andra ord icke nog fantastisk. Han "draperar sina figurer i buldan", *Bulwer* "i purpursammet"²⁾. Arbetskarlen, vilken *Bergstedt* inte kunde få riktigt klart för sig vem han månne vara, är blott "en ärlig, kanske något enfaldig men icke så litet beläsen man"³⁾.

Anmärkningsvärt är dessutom att *Bergstedt*, som omständligt "refererade" de två första delarna av Quidings samhällsbok, ingenting har att säga, när den tredje delen utkommer, ehuru hans tidskrift då ännu utgavs, både 1873, då nämnda del

*) Se bokförteckningen på utopisk översättningslitteratur s. 51.

¹⁾ Jfr "Samtiden", årg. 1871, s. 503 ff. — ²⁾ Samma årg., s. 818 samt årg. 1872, s. 423. — ³⁾ Årg. 1872, s. 429.

utkom, och 1874. Inledningen till tredje delen, där Quiding går till rätta med sina anonyma recenser, förtog tydligen Bergstedt lusten att fortsätta med att bespotta Quiding. Bergstedt var under alla förhållanden en god och hederlig samt socialt upplyst man. Han torde nu insett att han visavi Quiding slagit in på en falsk stråt. Ehuru i Bergstedts ögon en fantast, ger Bergstedt dock Quiding så pass mycket erkännande att han säger, att "man lär mer förnuft av en sådan än av många, som i hela sin tid aldrig skrivit något annat än snustorrt förnuft"⁴).

Om anmälarna i G. H. T. (Rydberg) och i "Samtiden" (Bergstedt) uttalar Quiding som sitt slutomdöme ifråga om halten av deras kritik att "deras referat av hans bok äro ungefär lika bra."

"Samtiden har icke förmått ens rimligt referera första bokens innehåll och syfte. Han uppställer därutur härs och tvärs löstryckta bitar, dem han påstår sig hava uttryckt bättre än jag, vilket är möjligt. Och tyckes mena till slut: så och så säger han; har ni hört på maken? Jag vill hålla troligt att icke många hört maken, därtill äro både tankar och uttryck allt för egna. Men ändå ett strå vassare kan "Samtiden" få höra, om han lever. Emellertid utvisar hans raffinerade stil en i formelt hänseende fullständigt utlärdd författare, för vilken nu blott återstår att lära sig tänka i sak egna tankar." (III: 13—14 o. 18).

Att Quiding varit glömd, okänd och underkattad även senare, därom lämnar till en början *von Bergens* tidskrift "Framtiden" vittnesbörd. Den översätter gång efter annan tyska och franska uppsatser om den franska socialismen och dess banérförare. More och Campanella ägnas en uppsats av själva C. D. af *Wirsén*. Men om Quiding och hans samhällsbok inte ett jota. Han var visst dem för svårsmält. I Quiding-monografien

⁴) Jfr "Samtiden", årg. 1872, s. 429.

har något berörts (s. 7) den sällsamma likgiltighet, för vilken Quiding varit utsatt i en del litteraturalster, där hans plats borde ha varit självskriften. Till vad vi där yttrade, böra vi erinra om ännu några fall; vi skola icke nämna alla vi antecknat. I "Seklernas hopp" av K. P. *Arnoldson* finns bland där över 600 uppräknade namn ingenstädes Quiding, ehuru hans utveckling av världsfredsidén kanske är det originellaste och mest systematiska som därom blivit skrivet. (Jfr den förut sidan 113 omnämnde recensentens omdöme). *Ellen Key* citerar utländska författarnamn con amore; och ofta har hon än bittert, än hånfullt beklagat svensk oförmåga att uppskatta och begripa landets egna andens store män och kvinnor. Men tror någon att Quiding någonstädes fått så mycket som en rad bland de många främmande namnen, änskönt han har skrivit den vackraste den fria kärlekens *värkliga* psykologi, i klarhet vida överträffande *Almqvist*, Törnrosbokens store diktare, helt och hållet fri från dennes mystik och romantiskt över-svinnliga idealitet. *Bengt Lidforss* går i sin levnadsteckning av Axel Danielsson helt och hållet med tystnad förbi Danielssons förhållande till Quiding under hans fleråriga tvekamp med Malmö rådstugurätt, av Danielsson vid olika tillfällen utförligt refererad i "Arbetet". I urvalet av hans skrifter finnas emellertid ett par tidningsartiklar upptagna, nämligen "Med Guds nåde och vålds rätt" samt "Sex månaders tjänstledighet — tolv månaders fängelse", vilka äro skrivna under impuls av Quiding. Danielsson är den ende hos oss som sökt föra ut Quiding i det praktiska livet. Han fann en naturlig anknytningspunkt i sina ifrågasvarande bekanta förbindelser med rätten i Malmö, Quidings födelse- och värksamhetsstad. Försök i samma syfte har undertecknad gjort med sitt

inlägg rörande opinionsrörelsen för de tre s. k. Amaltheamännen i det å Holmströms förlag utgivna lilla häftet "Uttalanden om Amalthea-attentatet" (1913). Det är — vill det synas — huvudsakligen på denna väg som möjlighet skall finnas att få ögonen öppnade för Quidings betydelse för underklassen. Danielsson läste Quiding, men studerade honom gjorde han nog inte, så upptagen som han städse var av krävande tidningsarbete. Vi sakna honom; han hade kanske i dag varit Quiding och hans sak till god hjälp. Jörgen är även död*).

Huru förklara den tystnad vi här berört? Folklynnet har utan all fråga sin väsentliga andel däri, men svårligen tillfyllest. Quidings förklaring av det oförstånd, varav han mötts i Bergstedts person, slår säkerligen huvudet på spiken, så mycker mer som även det sammanhänger med det s. k. folklynnet, nämligen att "han visst läst för mycket för att kunna begripa vad han icke förut läst i tryck, hallstämplat med berömda hälst utländska namn" (III: 14).

En förklarlig och giltig ursäkt — dock icke för alla — ligger alltid i den ledsamma omständigheten att Quidings skrifter äro så ytterst svåra att komma över och inga finnas *om* honom på ett enda undan-

*) Redaktör *Wennerström* ger i sina artiklar om "Svenska utopister" i "Tiden", aprilhäftet för 1912 (s. 117) Rådbergs Friedland vitsord att vara "vår enda originella och hemmasvenska Utopia". Ett erkännande är ju alltid detta. Han konstaterar vidare för sin personliga del i febr.-häftet s. å. (s. 33) att våra hemmasvenska utopister sakna "de stora utopisternas tankeskärpa, framsynhet, klarsynhet och vidsynhet". Antingen har hr W. icke funnit tid eller möda värd att studera Quiding eller ock räknar han honom icke bland utopisterna, som knappast är troligt. Det vore önskligt, om man börjar studera *svenska* förhållanden från socialistisk ståndpunkt, man då också ville skriva med tanke på kommande tiders forskningar och studium.

tag när. Han finns icke att få annat än genom en lyckträff hos antikvariska bokhandlare eller någon enda gång vid de allmänna bokauktionerna, varigenom de olika upplagorna och utdragen av hans samhällsbok numera äro bokrariteter. Kvartupplagan, tryckt endast i ett hundratal exemplar, är redan därigenom så gott som oåtkomlig annanstädes än i något av de tre bibliotek i Stockholm, Uppsala och Lund, till vilka boktryckare är skyldig avlämna exemplar.

Sista två, tre åren före sin död skrev som bekant *August Strindberg* en mängd artiklar i tidningarna "Aftontidningen" och "Social-Demokraten" om överklass, examensväsen, författningsrevision m. m. Quiding blev då några gånger nämnd, men endast i förbigående. Strindberg skrev i en av dessa artiklar nästan harmset, som om det skulle kunna betvivlas, att hans "utredningar om stat och samhälle" voro "lika avancerade som Nils Quidings och litet mer än Leo Tolstojs". Tolstoj ägnade Strindberg flera artiklar i Social-Demokraten. De om "Tolstojs demokratism" samt "Tolstoj och den lärda överklassen", den förra i synnerhet, äro till språk och ton så lika Quidings språk och ton som likheten till utseende och stämma mellan en far och hans son. Om Quiding, till vilken Strindberg dock öppet erkänt sig stå i tacksamhetskuld och som i en av dessa artiklar förklarar sig med honom likställd i "avancerade" åsikter, har Strindberg ingenting att säga annat än vad som i förbigående kan falla honom in vid nedskrivandet av sina artiklar. Kunde han icke ha ägnat även Quiding en av dessa artiklar han så frikostigt strödde kring sig! Med sitt namn och sin auktoritet skulle han i ett slag ha kunnat lyfta Quiding till det plan, där han en gång skall varda placerad, ty sådan är den allmänna opinionen. Han hade

— vi veta det med visshet — på nytt börjat sysselsätta sig med Quiding, varom tidningsartiklarna ifråga för övrigt bära tillräckligt vittnesbörd. Varför skrev han inte en artikel för Quiding? Ja, varför? Tolstoj är till överflöd bearbetad och kommenterad; en hel litteratur har vuxit upp kring hans namn. Quiding väntar allt fortfarande på ett allvarligt studium, på bearbetare och uttolkare. Det kan ju alltid få gälla som *en* förklaring. Skulle Strindberg känt sig icke så hemmastadd med Quidings mångsidiga system och dess förutsättningar att han ville äventyra en artikel som kunde kompromettera honom? Eller ock, kan man tänka sig, fann han Quidings idévärld så sammanflätad i hans system att det syntes honom omöjligt att ge en tillfredsställande bild av Quiding, då han eljes icke var känd genom bearbetningar o. dyl., såsom exempelvis Tolstoj, som redan hade ett namn som suggererade.

Strindbergs-artiklarna ifråga blevo åter en anledning till upprepande av det envist fasthållna påståendet att Strindberg skulle vara "skapare av de genialiska (sic!) slagorden överklass och underklass", såsom nu senast av *Laurin*, ehuru han själv visst gör anspråk på att vara expert på även social litteratur, i en bok, den han kallar "Svensk självprövning" (s. 84). Quiding har tydligt och klart sagt i sin samhällsbok att han med uttrycken över- och underklass velat "*skapa nya och bättre namn*" för de båda klasser han benämner "de berättigade eller herrarna och de rättslösa eller slavarne" för att "*kunna användas på alla tider och alla förhållanden*". (I: 8). Eller såsom han i kvartupp-lagan (s. 431) mer sorglöst uttrycker sig:

"Det ursprungliga förhållandet mellan herrar och slavar har under tidernas längd undergått otaliga omgestaltningar men kvarstår märkvärdigt nog ännu den dag som är...

För att skaffa till stånd en benämning på de två klasserna som lämpar sig för alla tider och alla former har N(ilsson) hittat på ett icke öävet uttryck i orden överklassen och underklassen" *).

Innan vi gå närmare in på Quiding, vilja vi först lämna en kort redogörelse för rättssocialismen, såsom den i våra dagar tagit gestalt, samt sedan även för den så kallade maktteorin, såsom den i dag blir utlagd av den moderna sociologen, inklusive rättssocialisten. Quiding skall säkerligen genom en sådan redogörelse bli bättre förstådd även av dem som tilläventyrs tro att han är för vår tid för gammalmodig för att det skulle löna sig att sysselsätta sig med honom.

*) Att det går an att sysselsätta sig med utopister av vida primitivare slag än Quiding någonsin kan anses vara, det visar, utom vad därom sagts i första avdelningen, den danske filosofen Höfddings studium av hans danska kollega prof. F. C. Sibbern som utopist och författare till en utopisk samhällsroman av det fantastiska slaget "Meddelelser af indholdet af et skrift fra aaret 2135" (1862). Sin studie skrev Höfdding 1885; och den ingår bland uppsatserna i "Mindre arbejder" (1899). Betecknande innehåller Nordisk familjebok, 1:a uppl., en av Höfdding skriven artikel om Sibbern, där hans utopi refereras, under det Quiding bekostats några få rader utan att något blivit sagt om hans samhällsboks innehåll.

Rättssocialismen.

Rättsstudiet från proletär- och underklasssynpunkt är hos oss i högsta grad tillbakasatt.

1. *Rättssocialismen har bildat skola.* — Den sig själv så benämnda *Nils Nilsson* arbetskarl alias *Nils Herman Quiding* är att räkna som en av de främsta bland genombrottsmännen för den specialitet av socialismen som vi kunna benämna rättssocialism, det är socialismen betraktad från rättslig, d. v. s. från juridisk och lagstiftningssynpunkt.

Särskilt i Frankrike har det uppstått under de två senaste årtiondena t. o. m. en socialistisk rättsskola. Den utgår från den modärna socialismens grundsatser om klasskampen och arbetsmedlens socialisering eller förvandling i kollektiv-egendom. Men rätten betraktas icke enbart som en överbyggnad på samhällets ekonomiska grundval. För denna nya riktning, som kallar sig än "nysocialism", än juridisk socialism (*socialisme juridique*), på grund av att den betraktar som sin huvudsakliga uppgift socialismens bearbetning från juridiska synpunkter, är den juridiska rätten en lika avgörande faktor i samhällslivets gestaltning som de rent ekonomiska faktorerna, men icke som idé, som förmenas påverka människans

tänke- och levnadssätt, utan som *en ren maktfaktor*.

Marx var på grund av sin teori om de ekonomiska krafternas omgestaltning förmåga och huvudroll i all samhällsutveckling ursprungligen benägen att underskatta de övriga samhällsbildande faktorerna, vilka han betraktade helt och hållet underordnade de ekonomiska samt av dem ständigt beroende. Engels, hans medarbetare, drev de ekonomiska marx'ska lärosatserna formellt till deras yttersta konsekvenser, varav följden blev stor ensidighet. Båda ha sedermera, när kritiken blev för påträngande, i företal, brev och tidskriftsuppsatser givit till känna att då de så utslutande betonade såväl de ekonomiska krafternas invärkan på samhällenas historiska utveckling som produktionens grundläggande betydelse för människornas sätt att tänka och att inrätta sitt liv, så var det som en nödvändig reaktion mot den naiva tron på idéernas allsmäktiga förmåga att leda utvecklingen i en för kulturen lycklig riktning som vid deras framträdande i litteraturen var förhärskande eller ensamrådande. Samhällsinstitutionerna, har Engels nödgats erkänna, bli själva "sociala makter", vilka återvärka på utvecklingen, befordra den, hämma den eller länka den i andra banor, varibland rätten är en sådan pådrivande eller tillbakahållande samhällsinstitution⁵⁾.

En av de tongivande franska utläggarna av skolans rättsteori, *Emmanuel Lévy*, har sökt ge i ett av sina arbeten "Kollektivrättens konstituering" (*L'affirmation du droit collectif*) — från början ett föredrag hållet vid en konferens av

⁵⁾ Jfr *Bernstein*, Socialismens förutsättningar, sv. övers., 1907, sidd. 10, 11, 13 m. fl. samt *Wigfors*, Materialistisk historieuppfattning, 1908, s. 47 ff. — Se även *Hägerström*, Social teleologi i marxismen, 1909, jämförliga ställen.

jurister i Lyon 1903 — klasskampen "en juridisk formel", såsom prof. Andler i företalet till ifrågasvarande skrift uttrycker sig. Skolan betonar nödvändigheten av att antagonismen mellan kapitalet och arbetet, mellan bourgeoisin och proletariatet såväl som övriga samhällsfrågor, som vänta på sin lösning, framställas i en juridisk form, ty endast därigenom få de enligt skolan en klar och bindande gestalt. Rätten är den institution, som i sista instans ger bekräftelse på de fordringar och ombildningar, vilka samhället uppställer och genomgår.

Genom att ge nämnda stora samhällskonflikt en juridisk formel ställes den därmed under juridisk synvinkel utan att dess ekonomiska karaktär undanskymmes. Genom att så behandlas, ådagalägges tillika, såsom Lévy säger, socialismens både juridiska och logiska berättigande. Lévy anser för sin del att klasskampen varder avvecklad till arbetarklassens fördel icke genom "något suveränt och diktatoriskt domslut" men helt naturligt, genom fortsatt utveckling av de juridiska institutioner, vilka bourgeoisin själv givit sig.

I nämnda föredrag ställer Lévy bourgeoisin och proletariatet i samma förhållande som det som eger rum mellan borgenär och gäldenär. Hittills ha arbetarna varit de ständiga gäldenärerna. Men förhållandena ändras, när de organisera sig. De bli nu i sin tur fordringsegare, kunna som sådana med kraft göra sig gällande, vilka kräva sin växande andel såväl i den årliga sociala nettobehållningen som i de genom tiderna uppsamlade allmänna fonderna de varit med om att bilda som klass. De stå noga taget i samma förhållande till samhället som aktieägare till det bolag, den kartell eller trust, vars fonder de genom sina insatser gemensamt bildat och av vilkas avkastning och årsvinster de sedan njuta en kvotandel. Kapitalets rättigheter komma så småningom att absorberas av arbetets rättigheter och slutligen den dag randas, då arbetets rättigheter, med andra ord arbetsrätten blivit förvärfkligad. Såsom egendomen skall varda absorberad av arbetet, så skall då även staten varda absorberad av kollektiviteten. Lévy gör här gällande det rent antistatliga

och revolutionära elementet i skolans tendens. Staten spelar på rättens område samma roll som kapitalismen på det ekonomiska området. De bereda båda enligt sakens natur sitt eget fall, sin egen upplösning: "såsom egendomen, en gång frigjord från det feodala bandet, hör sin dödstimma slå, så skall ock staten, då den förvärvat alla rättigheter och åter gjort rätten till sin, i sin tur ha förberett sitt fall genom sin frigörelse. Och såsom egendomen skall absorberas av arbetet, så skall ock staten absorberas av kollektiviteten. Den dagen skall rätten till arbetet, arbetets rättigheter vara realiserade⁶⁾."

Samma tankegång är ju förut utvecklad av Engels i "Socialismens utveckling från utopi till vetenskap" (s. 56), där han säger:

"den första akt vari staten värkligen träder fram som representant för hela samhället — besittningstagandet av produktionsmedlen i samhällets namn — är på samma gång dess sista självständiga akt som stat. På det ena området efter det andra blir det överflödigt att någon statsmakt griper in i samhälliga förhållanden, sådant upphör följaktligen av sig självt."

Den juridiskt-socialistiska skolans både metod och fältrop lyda: "rättens användande mot rätten" — *l'emploi du droit contre le droit*. Vid sidan av och utanför lagen driver den, vad den kallar, en extra-legislativ propaganda. "En hel plejad av socialistiska doktorer (akademiker) har gripit sig an med att ge den ekonomiska förvandlingsprocess, som den nuvarande samhällsordningen är underkastad, en juridisk formel", yttrar en juris professor vid juridiska fakulteten i Grenoble *Hitier* i en uppsats han skrivit i en fransk tidskrift rörande den nya socialismen såsom den senaste teoretiska utvecklingen av socialismen⁷⁾). För den juridiska socialismen gäller det att lägga fram för öppen dag allt som kan vara juridiskt åskådningsmateriel

⁶⁾ Lévy, *anf. arb.*, s. 30—31. — ⁷⁾ *Hitier*, *La dernière évolution doctrinale du socialisme. Le socialisme juridique i Revue d'Économie politique*, 1906.

i socialistiskt hänseende. Såsom en äldre tids kungadöme i sin strid med den feodala lagstiftningen använde till sin fördel vissa väsentligen feodalistiska teorier mot feodalismen själv, så böra ock socialisterna, enligt vad en av skolans män *Mater* gör gällande, "till bourgeoisins förgörande" bland sig ega "legister", vilka i den juridiska arsenalen uppsöka alla täxter, argument, privilegier, resonnement som man kan vända och använda mot den kapitalistiska världen". (Citerat efter *Hitier*).

Quiding har sålunda här fått ett stöd och ett understöd i sin rätts-socialistiska mission som han knappast kunnat ana. Och skall denna nya företeelse vi här sysselsätta oss med måhända bli vägen till hans erkännande och fulla uppskattning. Huru var det *Quiding* säger om den allmänna opinionen: "blott en enda medhållare ökar tankens trovärdighet något, flera göra en stor förändring och genom ganska många instämmande mening växer allmänhetens tro till full övertygelse, vilket möjliggör samma tankes inträde som värkande kraft i det praktiska livet" (II: 139).

Bestående rätt är skolans såväl utgångspunkt som attack. Rätts-socialisten intresserar sig endast så tillvida för de juridiska disciplinerna — sådana äro exempelvis civilrätt, förmögenhets- och personrätt, straffrätt, processrätt, förvaltningsrätt, rätts-historia o. s. v. — som de äro användbara till att modifiera eller omintetgöra den nuvarande borgerliga rätten, säger samma nyss åberopade rätts-socialist *Mater*, vilken *Hitier* nämner såsom den, som särskilt arbetat på en systematisering av den nya läran. Rätten betraktas ej mera som ett "konserverings- och konsolidationsinstrument av förvärvade rättigheter och ställningar". Från att ha varit "ett vapen till förtryck, kan rätten under ledning av de socialistiska juristerna bli ett vapen

till frigörelse". (*Hitier*). Huvudpunkten i skolans program är utarbetandet av en socialistisk rättsdeklaration i ändamål att vara ett motstycke till den politiska rättsdeklaration, som den franska konstituerande nationalförsamlingen 1789 utfärdade och lade till grund för statsförfattningen 1793, samt som följd därav fastställande av vägar och medel till genomförande av den nya rätten.

2. *Anhängarna*. — Anhängarna av riktningen intaga i övrigt en rätt skiftande ståndpunkt, varför det mött och möter svårigheter att samla dem under en hatt och att nogare precisera deras gemenskap i såväl teori som praxis. Alltifrån början har det sålunda funnits en moderatare och en i egentlig mening revolutionär grupp, man kan väl ock säga en höger och en vänster och t. o. m. en center. De, vilka räknas bland riktningens tongivande anhängare inom och utom Frankrike, ge redan en antydan därom. Utom jurister, *Lévy* och *Mater* i Frankrike och *Anton Menger* i Österrike, anföras *Jaurés*, de förenade franska socialisternas partichef, och hans speciella antagonist *G. Sorel*, känd som syndikalistisk teoretiker och privatlär, ortodox marxist samt f. d. ingenjör vid franska statens väg- och vattenbyggnadskår, som han lämnade 45 år gammal dekorerad med hederslegionen, *Ch. Andler*, litteraturhistoriker m. m. vid universitetet i Paris och "jaurésistisk socialist", *Bernstein* i Tyskland m. fl.

Under det *Jaurés* numera omfattar den fredliga omvandlingens taktik, samhällets stegvisa omläggning till ett socialistiskt samhälle på laglig väg, håller *Sorel* fast vid Marx' revolutionära grundsatser, varom *Jaurés* uttalat sig rätt respektlöst*),

*) Så säger *Jaurés* i "Aus Theorie u. Praxis", Berlin 1902, en övers. av hans "Etudes socialistes", om Marx' system:

tagande även katastrofteorin för god, visserligen icke som ett faktum utan som en på proletariatet verkande revolutionär "myt". Andler anlitas mestadels som förf. av företal till rätts-socialistiska skrifter. Så har han skrivit sådana till översättningarna av Lassalles och Mengers arbeten, till Lévy's ovan nämnda broschyr o. s. v. Främst nämnes *Anton Menger*, den österrikiske rättsläraren, som den, vilken varit omedelbar orsak till den rätt rikhaltiga rätts-socialistiska litteraturen och skolans konstituering som skola och "rörelse" genom de av honom utgivna skrifterna i rätts-socialism, vilkas rad inledes med hans 1886 utkomna debutarbete "Rätten till arbetets fulla avkastning".

Som den socialistiska rättens grundvalar*), vilka tillika äro att betrakta som rätts-socialismens ekonomiska rättsdeklaration, ha av Menger proklamerats de tre "ekonomiska grundrätterna": rätten till arbete, rätten till existens och rätten till arbetets hela avkastning. Den äldre franska rättsdeklarationen statuerade människornas likhet med avseende på deras rättigheter som människa och medborgare, men förklarades på samma gång den privata egendomen, av Menger anförd som den mäktigaste källan till all olikhet, för en naturlig och oförbytterlig rätt. (Jfr för övrigt vad därom säges i inledningen till andra avdelningen av detta arbete s. 83—84). Den ekonomiska rättsdeklarationen upphäver denna så kallade omistliga urrätt

"det vilar på dels utslitna historiska, dels onöjaktiga ekonomiska hypoteser". Jfr *Hammer*, Social Retsudvikling i Statsekonomisk Tidsskrift (den norska), 1904, s. 131—32. — *Jaurés* vädjar numera även till vissa humanitets- och mänsklighetsideal. Jfr *Diehl*, Socialismen etc., sv. övers., 1913, s. 157.

*) Ett "remarkabelt" franskt arbete av Eichthal utkom 1899 med en så lydande titel "Les bases du droit socialiste".

till privategendom och statuerar i stället en alla människors medfödda rätt till delaktighet i naturen och i de materiella existensvillkoren, vilket är möjligt endast därigenom att arbetsmedlen bli gemensam egendom eller, som uttrycket även lyder, socialiseras. Menger uppställer fördenskull en långt gående kommunistisk samhällsordning.

Av Menger tydligen påverkad, intar *G. F. Steffen* hos oss en rätts-socialistisk ståndpunkt till höger om Menger, sålunda högerståndpunkt. Socialismen definieras av honom som "den ekonomiska rättsordning, den anordning av egendomsrätten och den reglering av ekonomisk maktutövning i samhället som omöjliggör att någon enda medborgare blir utesluten från andel uti egendom och andel uti ekonomisk makt, när folkhushållningen är organiserad enligt arbetsdelningens, stordriftens och storkapitalismens system". (Sociala studier, XIII, s. 125).

Mengers andliga släktskap med *Quiding* är slående både vad beträffar åsikter i allmänhet och grundtankar i synnerhet. Allt vad Menger, folkpolitikens teoretiska mästare, säger om familje- och släktintressena, om domstolarna och om juristerna som skrå; om kyrkan, prästlisten och den "kristna" moralen; om den konservativa rättskolan och dess män; om regeringsformerna m. m. m. är ända till uttryckssättet så i överensstämmelse med vad *Quiding* uttalar i dessa stycken att en någorlunda uppmärksam och intresserad läsare av dem bägge näppeligen skall kunna undgå att lägga märke därtill. Rättssynpunkterna i allmänhet äro också hos dessa båda desamma rörande våld, makt och rätt. Organisationsförslagen sammanfalla i somliga, divergera i andra avseenden, beroende på deras olika uppfattning om staten och om lagars befogenhet att inskrida i män-

niskornas inbördes förhållanden. Båda äro de kommunister, men Quiding är den längst avancerade av dem. Menger yrkar på att bruksföremål, såsom bostäder, möbler, husgeråd, trädgårdar, böcker o. dyl. bli stats- eller allmänegendom, men upplåtet med nyttjanderätt åt den enskilde samt att produktions- och trafikmedel, såsom jord, gruvor, fabriker, järnvägar, ångbåtar, råmateriel egas av och uteslutande disponeras av staten eller kommunerna, medan däremot konsumtionsföremål som omedelbart förbrukas, såsom livsmedel o. dyl., skola falla under enskild eganderätt. Quidings "nya kommunallära" gör även konsumtionsföremålen till gemensamhetsegendom. Är Quiding sålunda helkommunist, så kan Menger ju benämnas trefjärdedelskommunist. Kommunen är hos Menger ett kollektivstatens lydorgan, ehuru genom och inom kommunen egendom och ekonomisk verksamhet regleras, medan "kretsen" hos Quiding är alldeles självständig beträffande dess egna angelägenhet, utgörande ett helt för sig, under det att staten är för honom liktydigt med världssamhället, vadan någon nationalstat icke existerar för Quiding.

Båda äro avlidna och saknade de all kännedom om varandra. Men man bör nog lägga märke till att Quiding avled samma år Menger debuterade som social författare med nämnda skrift om arbetsavkastningen. Quiding hade sålunda slutat sitt verk, då Menger började.

Liksom Lévy, så betraktar Quiding underklassen som det bestående samhällets på en gång gäldenärer och borgenärer. Sålunda omnämner Quiding på ett par ställen underklassen som "gäldenärernas stora klass" samt ironiskt som "vårt kära fosterlands gäldenärer" (I: 70 o. II: 73). Han talar annorstädes även om en riksförsamling, bestående av

en underklass, som dekreterar exempelvis en lag, som suspenderar domars värkställighet i gäldsaker (I: 90).

"Tänk", utbrister Quiding, "om en riksförsamling bleve så uppblandad med underklass att den förr än någon anar kom underfund med rättens hemlighet och det misstag, som ligger i exekutionsvärkets princip, samt dekreterade en lag ungefär så: vill icke ni, överklass, själv riskera era pänningar i industriella företag, så låna ut dem... men se själv till huru ni får dem åter. Ty inbilla er icke att landet skall hålla ett dyrbart rätts- och exekutionsvärk endast för er skull för att garantera er det liv i kräslighet och arbetslöshet som är den säkra räntetagarens lott och för att skaffa pänningarna tillbaka, i fall ni lånar ut dem till oärligt folk som ingen välgärning förtjänar. Det är dessutom svårt, om icke omöjligt, att i sådana fall förhjälpa er till er rätt."

Quiding vill emellertid icke "driva raljeriet till övermått", utan tröstar i stället "levande bankmatadorer" med försäkran om att denna lag kommer att låta vänta på sig.

I likhet med den nutida rättssocialisten talar Quiding ävenledes om den borgerliga rättens övergång i en socialistisk rätt på reformatorisk eller evolutionistisk väg utan att dock utesluta möjligheten av en "extra-legislativ", d. v. s. utanför eller vid sidan om lagen framkallad resning. Han tänker sig, såsom vi förut erfarit (2:a avdeln., s. 126), möjligheten av en proletariats diktatur à la Marx såsom en yttersta utväg att genomdriva en ny socialistisk samhällsordning, för vilken han anser tiden nu vara inne. Ett förslag till en ny konstitution bör av sakkännare utarbetas, av samhället diskuteras samt, om det vinner allmänna genklang åtminstone hos underklassen, av den upphöjas till lag medelst massornas diktatur, så framt överklassen icke vill ge vika, varefter deras diktatur snarast möjligt bör upphöra. (Kvartuppl., s. 453. — Jfr även *Holmberg*, Nils Herman Quiding, 1909, s. 198—99).

Individrätt och samhällsrätt.

Det nuvarande borgerliga rättssamhället är enligt *Quiding* den på individrätten baserade samhällsordning, som har till sitt förnämsta kännetecken den enskilda, privata egendomsrätten. Individrätten betecknar *Quiding* i definitionens koncisa och bindande form än som "de regler egarna uttänkt till ordning och skydd för sin egendom" (IV: 8); än som "det vidlyftiga befästningsvärk som till skydd för sitt jordiska goda överklassen uppfört på den enskilda eganderättens grundsten" (III: 42); än som "det bestående samhällets faktotum" (I: 123); än som "inbegreppet av de regler som överklassen uttänkt eller låtit uttänka åt sig för att göra egendomsrättens frukter permanenta" (I: 32); än som "våldet bragt i system och under lag" (Kvartuppl., s. 406). Individrätten liknas vidare än vid en "dunstabild, som, i det man närmar sig för att med den komma underfund, alldeles förflyktar, således ej kan bevisas utan genom maktspråket hos en sista instans som säger: detta är rätt" (I: 148); än vid "ett inbillningsfoster" . . . "ty att några få promptly vilja för sin enskilda räkning besitta och begagna vad som obestriddligen tillhör alla, det kan icke kallas för annat än lindrigast sagt en förvänd inbillning; flera tänkare ha kallat

det för stöld". (Kvartuppl., s. 516). Slutligen, säger *Quiding*, ha rätt och orätt, framsprungna ur "lagarnas rätt", blivit uttryck för att beteckna handlingars sedliga värde: "en handling som icke instämde med överklassens lagar eller med gudstjänstens ritual blev en last, en synd". (I: 38).

Men såsom marxisten och sociologen av den materialistiska historieuppfattningen förklara exempelvis slaveriet ha varit nödvändigt för kulturen, så erkänner ock *Quiding* att individrätten haft trots all därmed sammanhängande grymhet och brutalitet sin kulturella bestämmelse. Han förliknar den t. ex. vid "yxan, som röjer fältet och skapar materialier för den allgagneliga odlingens byggnad . . . Överklassens genom (individ-)rätten stadfästade egendomstillgrepp satte honom i stånd att ägna tid, krafter och medel åt kunskap och konst, vilka sedan genom världshandeln och krigen spredos jorden runt. Om ock få bland överklassen fattade en sådan dess högre bestämmelse och i syftning däråt använde sin egendom, blev dock allmänna följden av en så ringa människoavdelnings predominerande ställning andliga behovs uppkomst och uppehållande genom mörka tidskiften". (IV: 108; jfr även *Quiding*monografen, noten s. 125).

Kan det sålunda icke förbises att den odling, som mänskligheten uppnått, tillkommit under rättens, d. v. s. individrättens hägn, så följer av detta förhållande ingalunda dess absoluta nödvändighet för all tid. Den har varit nödig blott som övergångsstadium till "ett nytt kulturens tidevarv", då efter vidtagna vederbörliga reformer "samhällsinrättningarna finnas till icke för rättens (d. v. s. individrättens) utan för samhällets egen skull . . . avseende endast och allenast den mänskliga odlingens gagn". (I: 123).

Gent emot individrättens relativt goda sidor stå hennes mörka. Såsom sådana anföra Quiding:

1. Underklassens kroppsliga och andliga elände. 2. Överklassens skeva ställning till samhället och därigenom uppkomna förfalskning av livet i alla riktningar. 3. Kvinnökönets slaviska beroende av männen. 4. Krigen med alla deras olyckor. 5) Brotten med alla deras rysligheter. (III: 49).

Under våldets och rättens tillskyndelse har jorden som arbetets urkälla och inbegrepp av allt materiellt gott fallit i händerna på blott några få. Därav blev följden: 1. att flertalet för att stilla sin hunger måst arbeta i fåtalets intresse, 2. att fåtalet använt flertalet som medel för sin enskilda vinning, 3. att flertalet sig emellan måst strida om arbetet för att hålla sig uppe, liksom fåtalet sig emellan stritt om högsta vinsten. Allt detta har till slut haft till följd 4. ett oavbrutet krig mellan alla enskilda om jordens goda. (IV: 9).

Det är de gamla romarna, vilka varit senare tiders juridiks egentliga läromästare. Det är också de vilka givit individrätten hennes utbildning och teoretiska byggnad. Deras stora lagverk — corpus juris civilis — av *Dühring*, själv fackman, benämnd "den juridiska bibeln", har varit den borgerliga rättens lagbok samt är tillika, såsom *Dühring* säger, "uttryck för en på erövring, andra folks utsugning och slaveri baserad folkhushållning. (Soziale Rettung durch wirkliches Recht etc., 1907, s. 121 o. 141). Eller såsom *Quiding* uttrycker sig: "denna rätt (underförstått individrätten) utbildades företrädesvis under romerska världsväldet till en hög grad av spetsfundighet och har allt sedan fått karaktären av någonting absolut, något i natur och förnuft grundat som under alla förhållanden bör vara så, ehuru för varje av vanor och traditioner oförvillat omdöme måste vara klart att rätten är ingenting annat än en helt naturlig följd av våld och list... De skarpsinnigaste jurister och filosofer hava nöjt sig med detta axiom och blott arbetat på rättens (individrättens) utbildande och förbättring". (Kv.-uppl., s. 431, 433). Att den romerska lagen kunde komma till "sådan ära" att den dels tillämpades omedelbart, dels lades till grund vid ombildandet av egna rättsinstitutioner, så att

"Rom ännu från graven behärskade Europa", förklarar *Quiding* bero på de gamla romarnas högt uppdrivna samhällsliv, som hade gjort rättskollisionerna allt flera samt att "intet folks lagar hade att uppvisa något liknande i skarpsinne och fullständighet". En juristskola uppstod som drev juridiken "till en förvånande grad av subtil spekulatö". (I: 30).

Ännu i dag utgör den romerska rätten ett av huvudämnen vid vårt lands tre juridiska fakulteter i Stockholm, Uppsala och Lund.

Individrätten, sedvanligen benämnd än civil-, än privaträtt, är *Quidings* benämning på den borgerliga rätten. Denna rätt sammanfaller med den privata egendomsrätten och är alltså lika gammal som privategendomen. En produkt av historien, innefattar individrätten de under tidernas lopp förvärvade historiska rättigheterna i motsats till de mänskliga, de människan som människas tillkommande naturliga rättigheterna, som de förvärvade historiska rättigheterna förkvävt eller hindrat att komma fram och göra sig gällande. Sådana förvärvade rättigheter äro de ärvda klass- och ständsprivilegierna. Det är då just ingenting märkvärdigt eller ens naturvidrigt att historien varit en historia om klasstrider, såsom *Marx* säger; en historia om kampen för rätten, såsom *Ihering* säger; en historia om raskampen, såsom herravälde, såsom *Gumpowicz* säger. Samtliga definitioner äro olika uttryck för ett och samma historiska faktum, nämligen människans herravälde över människan eller kampen mellan de sociala gruppernas motsatta intressen: utsugning och härsklustnad å ena sidan, utarmning och förtryck å den andra.

Individen är rättens källa. Han är, såsom den franska rättssocialisten uttrycker sig, på en gång rättens föremål och mål. Rättigheterna äro organiserade och garanterade uteslutande i individens intresse i enlighet med den liberala politikens

grundsatser om frikonkurrens, avtalsfrihet, förvärvsfrihet till båtnad för den starkare, för den andligt eller materiellt överlägsnare, för den med yttre eller inre förmåner berättigade. All individens strävan går fördenskull ut på att framför allt upprätthålla redan förvärvade ställningar, oavsett huru långt tillbaka i tiden de ha sina rötter.

Gent emot individrätten står i dag samhällsrätten såsom en alla samhällsmedlemmars gemensamma rätt, en rätt som bör komma alla lika till del utan att sålunda den ena individen gynnas på den andras bekostnad medelst konstlade och raffinerade medel.

Anmärkas bör till sist att den moderna franska rättssocialisten använder ett med individrätt adekvat uttryck, nämligen *droit de l'individu*.

Samhällsrätten kan naturligtvis vara olika normerad. I själva verket äro förslagen därom lika många som det finns socialistiska system. *Quiding* har sitt.

* * *

Quiding talar flerstädes i sin samhällsbok om ett "rättslöst" samhälle och om "ett samhälle utan rätt". Han menar därmed dels att en mängd med privaträtten sammanhängande "rätter" komma att bortfalla i ett av honom tänkt kommunistiskt samhälle, dels att en del individuella rätter uppgå i eller övertagas av samhällsrätten, dels att samhällstillstånd kunna tänkas utan allt slags rätt.

Rätt är enligt *Quiding* något annat än lag, därvid underförstått en viss, given rätt, individrätten. Kan "rätten" försvinna, så måste å andra sidan ändock lag alltid finnas som norm för ett ordnat samhällsliv. "Lag är regeln för samhällslivet". Men denna lag skall ingalunda vara en mångfald av lagar som aldrig taga ett slut, men vilka individrätten med alla dess tusen tvister har gjort nödvändiga. Den skall

inskränkas till det allra nödvändigaste, till det som gör överhuvud sammanlevnad möjlig inom och mellan samhällena. "Lagen är", säger fördenskull *Quiding*, "ingenting annat än en promemoria eller minneslista, som ingalunda vill anses ofelbar eller tilltvinga sig gudomlig vörndnad". (I: 175). För att kunna fylla sin uppgift av promemoria måste "rättslagen", vilken är lagen om varandras rättigheter och åligganden inom och mellan samfälligheterna, vara enkel och kortfattad. klar och tydlig, på sätt *Quiding* givit prov med sin utarbetning av "Europas grundlag" och "ny svensk kommunallag", Lagen, sådan den i dag är, "syftar icke på samhällsordning utan på bevarande av överklassens rätt, varmed samhällsordningen får följa så gott den kan". (I: 176). De lindringar, som under tidernas lopp kommit den underkuvade underklassen till godo och som införts i den maktgärande överklassens lag, har underklassen sig själv att tacka. "Olikheten i dessa klassers samhällsställning har, så långt historien går tillbaka, lett till fiendskap och strider. Och framstegen i civilisationen böra egentligen räknas efter de framgångar underklassen småningom förmått tillkämpa sig till höjande och betryggande av sin existens. Varje sådan framgång har icke kunnat vinnas utan större och mindre ingrepp i överklassens rätt." (Kv.-uppl., s. 431).

Kommunen är enligt *Quiding* det första samhället. I krets-samhället är all fast och lös egendom samt arbetsavkastningen alla kretsmedlemmars gemensamma egendom. Krets-rätten, som reglerar såväl denna gemenskap som förvaltningen och fördelningen av arbetsprodukterna mellan krets-medlemmarna, har dessutom till en viss tid samma funktion mellan kretssamhällen och distrikten inbördes som individrätten under det nuvarande samhällsskicket individerna och staterna emellan. Under övergångsstadiet, innan alltså alla kretsar kunnat genomföra den kommunistiska rättsordningen, som avses införd efter hand, anser *Quiding* "rätten" icke kunna fullständigt undvaras, men "betagas det mästa av sina onda verkningar" genom dess utsträckning från individen till kretsen samt sedan mellan kommunerna: "det samhälls-

skick låter ännu icke tänka sig, under vilket all (juridisk) rätt skulle kunna försvinna". (II: 14).

Anarkismen, som har tagit till sin speciella teoretiska uppgift att utreda rättsproblemet, har bland sig tongivande förespråkare, vilka hysa en liknande uppfattning som Quiding angående rättens nödvändighet*).

Så som det är i det nuvarande samhället inom en familj som icke utifrån påverkas av "rätten", så skall det bli inom kretsen, vilken kan betraktas som en enda stor familj.

"Ingen civillag uppställer där skillnad mellan mitt och ditt, ingen strafflag skrämmer från den farliga handlingen, ingen exekutionslag hotar den tredskande. Det oaktat går allt bättre i denna lilla krets än i det större samhället. Den ene låter den andre få vad han behöver, såvitt tillgångarna medgiva. Var förrättar sin syssla ordentligt utan betalning. Arbeten som fordra den största uthållighet, tålmod och ansträngning utföras med nöje . . . Ingen avundas, beljuger, bestjåler, slår eller förolämpar den andre. Individnen söker

*) *Proudhon* förkastar icke rätten, men så gott som alla enskilda rättsnormer. Den enda rättsnorm han uppställer är att avtal, fördrag *måste* hållas, det enda rättsförhållande han gillar är rättsförhållandet mellan avtalsslutande parter. — *Bakunin* godtäger rätten, men utdömer lagrätten. Lagrätten menar han är oskiljaktig staten. Avtal *måste* enligt honom även hållas grundad på frihet, rätten till fri sammanslutning och skilsmässa är den första och viktigaste av alla politiska rätter. — *Kropotkin* akcepterar Bakunins idé att rätten skall bestå men lagrätten försvinna. I lagrättens ställe träder sedvanerätten. *Kropotkin* kräver en rättsnorm i kraft varav alla ting äro gemensam egendom, en rättsnorm i kraft varav gemensamt arbete gäller i produktionen. Avtal *måste* hållas. — Enligt *Tucker* skola rättsnormer gälla som bero på allmänna viljan. I nödfall kunna alla medel tillgripas för deras genomförande: även fängelse, dödsstraff. Till rättsnormerna höra bl. a. skydd mot kränkning, skydd för egen arbetsprodukt. Avtal hållas. I stället för stat frivillig sammanslutning mellan avtalsslutande individer. — Jfr *Eltzbacher*, *Der Anarchismus*, 1900.

blott hela familjens väl och glädes över vad en annan därtill kan bidra. Den enes lycka och nöje är allas. Med ett ord det bästa människan kan här på jorden hoppas, frid, trevnad och sällhet, såvitt livet har att bjuda på, utmärker denna sammanlevnad och ingenstädes finner sig i längden individen så väl som inom sin familj, där han kan få vara fullkomligt sig själv." (I: 128).

Makt-teorin.

Marxismen har, ensidigt betraktande samhällsutvecklingen från dess ekonomiska sida, tidigare bestritt våldet, resp. makten all roll i samhällsordningens ursprungliga uppkomst och även i densamma vidare utbildning, men anfört arbetsdelningen som den ensamt avgörande faktorn. I sitt arbete om parlamentarismen förklarar *Kautsky* kort och gott att "våldsteorin är icke blott tröstlös, den förklarar heller ingenting". Den förklarar "icke det ringaste varför hos alla folk just på den eller den kulturgraden den eller den sorten av förment starkare eller klokare känt behovet att underkuva de svagare och enfaldigare och varför det lyckats dem just på den kulturgraden". Den är tröstlös, ty den sociala klasskillnaden skulle enligt denna teori vara evigt bestående såsom grundad i naturen efter vad naturrättsteoretiker av en gammal föråldrad historisk rättsskola lära, mästadels med stöd av Darwins teori om det s. k. naturliga urvalet, därvid den starkare och bättre utrustade segrar över den svage och sämre utrustade i kampen för tillvaron.

Icke våldet men de för varje kulturgrad utmärkande egendomligheterna ge klaven till klasskillnadens uppkomst. Grundvalen för egendomlig-

heterna bildar de olika kulturstadiernas produktionssätt. Produktionssättet — intet annat än produktionssättet — förklarar de olika klassernas samhällsförrättningar. Och varje klass' funktioner bestämman den roll, som klassen spelar i samhället. Uttrycket för produktionssätten är arbetsfördelningen, som med varje nytt produktionssätt antager rent tekniskt allt hårdare former för dem, vilka kroppsarbetet "tillfallit". (Der Parlamentarismus etc., 1893, s. 5—6).

I sin av Marx genomredda och gillade och av Marx delvis skrivna polemiska skrift mot Dühring, populärt kallad "Anti-Dühring" (*), förnekar Engels allt egentligt inflytande av våldet i historien. Privategendomen läsa vi där är i *allmänhet taget* icke resultatet av plundringen eller våldet... Den har uppkommit av ekonomiska orsaker. Våldet har alls ingen del i dess skapande... Hela historien om privategendomens uppkomst är baserad på uteslutande ekonomiska orsaker och för att förklara den är det ej en gång behövt att tillgripa våldet, rovet, staten eller vilken annan politisk inblandning. Egendom måste skapas genom arbetet. Man kan icke tillägna sig den genom styrkan. Innan slaveriet är möjligt, är det nödvändigt att olikhet i produktionen och fördelningen redan inträtt. — Alltså, icke våldet, icke makten, ej håller staten... det är produktionen själv som åstadkommer klasskillnaden, förtrycket, slaveriet! (Anf. arbete, sidd. 165, 167—69).

På grund av bokens polemiska karaktär och den vid tiden för dess tillkomst förbittrade stämning, vari författaren, resp. författarna befunno sig mot sin då fruktade kritiska motståndare, há i denna bok uttalade satser fått en skärpa i formuleringen som under lugnare och fredligare förhållanden de knapast hade kommit att få. Nu stupa de på sin egen ensidighet och självtillräcklighet. Marx

*) I företalet till 3:e uppl. av "Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft" (1894), s. XII skriver Engels att han före tryckningen hade förelagt Marx hela manuskriptet samt att Marx har skrivit 2:a avdelningens 10:e kapitel.

har dock i vart fall för sin del så tydligt och upprepade gånger påvisat våldets roll i samhällsförättningarnas utveckling, i "Elend der Philosophie" m. fl. skrifter, att man behöver alls icke stanna i tvivel rörande hans tanke därom, om ock dualismen i hans ekonomiska lära understundom kunnat draga en slöja däröver. "En undertryckt klass är livsvillkoret för varje samhälle, grundat på klassmotsatsen", säger han sålunda i nyssnämnda skrift (s. 181). Förtryck utan våld låter icke tänka sig, är en logisk orimlighet. Att tvinga människor till vissa arbeten kan ej häller ske utan våld; någon människa, stode hon ock på djurets ståndpunkt, går ej häller frivilligt under slaveiets ok.

Gumpowicz, österrikisk rättslärare som Anton Menger, påpekar i sitt imposanta arbete "Rasskampen" (Der Rassenkampf, 2:a uppl., 1909) just i anledning av arbetsdelningens ensidiga framhävande som utvecklingsfaktor den "naiva" optimism som härleder klassernas uppkomst från ett behov efter arbetsdelning. En förklaring, som går igen, säger han, i otaliga variationer hos historiker, filosofer, etnografer och socialoger och över vilken även de största tänkare icke kommit. Vid människornas förökning, så ungefär lyder denna argumentering, inställde sig behovet av arbetets delning: nu blev den ene bonde, den andre hantvarkare och några herrar. (Anf. arb., s. 217).

Adagalägger *Gumpowicz* (uttalas *Gomplavitj*) människans naturliga begär efter makt till sin egen och sina likställdas fördel men på övriga människors bekostnad, så betonar han i samma arbete å andra sidan att maktförhållandet, som uppkommer genom den enes herravälde över den andre, är "även alltid *samtidigt* ett allmänt-ekonomiskt arbetsdelningsförhållande" (ein Verhältniss der

Teilung der volkswirtschaftlichen Arbeit unter die einzelnen Bestandteile, s. 208). Herraväldet definierar han som "en genom övermakt reglerad delning av arbetet, varvid de grövre och tyngre arbetena tillfalla de behärskade, de högre och behagligare — ofta endast befäl och förvaltning — de maktegende" (s. 236). "Men liksom utan delning av arbetet ingen kultur är tänkbar, så är utan makt ingen ändamålsenlig delning av arbetet möjligt, emedan ingen frivilligt underkastar sig utförande av grövre och tyngre arbeten" (s. 236). Så länge den ursprungliga människoflocken bestod av fullkomligt lika och lika fria individer och envar var sysselsatt med tillfredsställandet av sina egna behov antingen för sig eller i samvärkan, så länge kunde det då ej häller vara något tal om kultur. Ty även den obetydligaste kultur, dess första och primitivaste utvecklingsfaser betingas av en delning av arbetet i kraft varav den ene tillfaller lägre och tyngre, den andre finare och lättare arbeten (s. 233—34). Alltid och överallt har det varit dels fysiskt tvång, dels naturliga, tvingande förhållanden som ha framkallat den sociala arbets- och yrkesfördelningen. Våld eller list ha berett den väg, eljes skulle den icke ha funnits i dag. "Ingen människa skulle någonsin frivilligt besluta sig för att göra slavtjänst för en 'herre'; intet folk skulle någonsin utan att det blev överlistat låta utsuga sig av ett främmande, handelsidkande folk" (s. 218). Världshistorien är ingenting annat än en stor exempelsamling till konstaterandet av dessa och andra likadana satser. "Vad äro", frågar *Gumpowicz*, "staternas och folkens krig annat än organiserade plundringståg i syfte att exploatera heterogena etniska eller sociala element? Vad som bland primitiva stammar eller s. k. naturfolk eger rum i liten skala, upprepar sig på en senare

utvecklingsgrad bland "civiliserade nationer" under prunkande namn och i "finare former" (s. 158). Kapitalismen är icke någon ny företeelse. Den finns, förklarar Gumplowicz som anhängare av den materialistiska eller, såsom han föredrar att säga, realistiska eller sociologiska historieuppfattningen, men mera fördjupat än Marx*), "redan då den med klubba beväpnade vilden överföll och slog ihjäl den obehäpnade honom främmande vilden för att äta honom. I vilken form kapitalet framträder ändrar ingenting i saken: det förblir alltid medlet, varmed man tvingar 'de andra' att tjäna sig". (Die soziologische Staatsidee, 2:a uppl., 1902, s. 39).

Gumplowicz ser i maktförhållandet en nödvändighet, t. o. m. en naturnödvändighet för kulturens uppkomst och allt vidare framsteg, men han menar fördens skull ingalunda att makten för alltid skall vila hos dem som en gång fått makten och sedan gått i arv på deras arvtagare. Han är likväl icke socialist. I allt maktväsen ligger herravälde; och herravälde skall bestå så länge det finns människor och mänskligt samliv. Icke avskaffa, men förbättra, "harmonisera" herraväldet" måste vara alla förnuftiga människors mål, anser han.

*) Så säger Gumplowicz att Marx ekonomiska historieuppfattning innehåller "en ny och till största delen riktig uppfattning av staten" — han finner endast att den "sociala antagonismen" är ur sociologisk synpunkt för snåft uppdragen genom dess uppdelning i endast två klasser. Marxisternas senare utveckling av begreppet "materialistisk" till att inbegripa alla faktiskt och reellt verkande orsaker synes honom vara en mycket förbättrad, fullständig och förfinad uppfattning av det historiska förloppet. — "Staten är" — säger Gumplowicz — "icke förvärligandet av en före den existerande rättsidé, utan en organisation av sociala element, vilkas kamp först alstrar rätten, dock alltid blott inom den statliga organisationens skrankor, alldenstund det utan stat icke kan finnas någon rätt, enär staten är förutsättningen sine qua non för all rätt". Se Gumplowicz, Geschichte der Staatstheorien, 1905, sidd. 372—73 samt Die soziologische Staatsidee, 1902, sidd. 147 o. 152.

Även "ett fritt samhälle" skall alltid vara behärskat, det kommer blott an på "huru". (Anf. arb., s. 47). I all social kamp går utvecklingen i riktning av en ständigt uppåtstående ström av de undre och understa gruppelementen och ett relativt utsinande och försvinnande av de översta; en kamp som är under ständig förnygring på en allt högre utvecklingsgrad med alltid en ny följande reglering av gränserna för de enskilda maktsfärerna. Det är, säger han, den enda rättvisa som historien känner (s. 139—140). Han förnekar möjligheten av att allas frihet, frid, jämlikhet, broderskap någonsin skall varda förvärligat. Men hans kritik av den historiska utvecklingens gång är överväldigande rik på vyer, klara och fördomsfria tankar. Som den värklighetssociolog han är, säger Gumplowicz, såsom t. ex. Marx om slaveriet, att realisten nöjer sig med att konstatera sakförhållandena såsom produkt av en "oundviklig, naturnödvändig process" utan varje försök till deras uppförgyllande med ideologiska flaskler. (Jfr anf. arb., s. 40). Men ifråga om framtiden tror Marx i motsats till Gumplowicz, vilken förnekar allt slags idealism, att både klasskillnad och politisk makt skola en gång försvinna.

Till upprätthållande av makten och till skydd mot opprorselementen, som icke kunde känna sig solidariska med den maktegende gruppen och på vilka de maktegende därför icke kunde lita, uppkom rätten. Inom en alltigenom likartad stam eller hord utan underkuvade och utan blandade folk- och klasselement, där alltså alla äro lika, kan ingen rätt uppstå. Rätten är på grund av den sociala kampen underkastad en ständig ombildning, som Gumplowicz säger, "en kompromiss mellan två eller flera grupper, en etapp i en evig kamp" (s. 164). Med "grupp" förstår Gumplowicz å ena sidan den etniska gruppbyggnaden, såsom flock, stam, folk, nation, stat; å den andra sidan den sociala gruppbyggnaden, såsom klass, stånd, yrke, parti, klick. (Etnisk kommer av grekiska ethnos som betyder folk; etnisk användes sålunda i betydelsen av det som är utmärkande för en folkstam).

Såsom makten och herraväldet är en intressekamp, så är även rätten en intressekamp och av denna reglerad. "Den första rätten uppstod", säger en tysk sociolog *Schäffle*, vilken, när dessa ord fälldes, ännu var marxist, "ur våldets och listens första seger". (Bau u. Leben des socialen Körpers, 1881, II: 62). All följande utveckling karaktäriseras av honom som resultatet av andlig, fysisk och ekonomisk överlägsenhet, som en följd av en legalt och moraliskt värksam övermakt. Grundad på andlig och fysisk övermakt är varje mystisk förklaring av rättens och rättsprincipernas uppkomst "ur en annan värld plötsligt inkastad i våra samveten" falsk och konstlad. (Anf. arb., II: 68). "Rätt och rättvisa falla icke färdiga från himmelen". (II: 495). Rätt kan icke uppstå utan makt. Den ädlaste filosof kan icke höja rätten till en makt, om han icke förstår att vinna därför sin tids makter, folkets ledare och genom dem folkets massa. Makten går till tiden före rätten. Rätten utan en kraft som gör den gällande är otänkbar. (II: 77—78). Någon högre utveckling av samhället och civilisationen är emellertid icke möjlig utan idealism. Den driver oss till lösningen av nya framstegsuppgifter. Den etiska socialismen uppställer allt högre mål för rättsbildningen. Ingen tid är tillfreds med sina förhållanden. Ju djupare och allmännare den rättsligt-sedliga korruptionen blivit, desto mer ingripa först enskilda, sedan massan. (IV: 187).

Av maktens två beståndsdelar våldet och rätten träder med civilisationens framsteg våldet relativt mer tillbaka, medan rätten blir allt mer den starkare av de två maktbildande faktorerna. (IV: 332). Var det i en förfluten tid nödvändigt att stödja rättsbildningen på familje- och klassövermakt, så vore det å andra sidan falskt att därav draga den

slutsatsen att "rätten till enskilda andligt och ekonomiskt övermäktiga klassers herravälde" måste för beständigt upprätthållas. Det "fjärde" ståndets emancipationskrav i vår tid har bragt sådana felslut på skam. (II: 78).

I sin berömda, även till svenskan 1879 översatta lilla skrift "Striden för rätten" — Kampf ums Recht — utvecklar *Ihering*, tysk rättslärare, ävenledes maktens juridiska teori. Han har fullständigt brutit med den av Savigny grundade konservativa tyska historiska rättskolan, vilken för övrigt Marx, som på den tid han studerade juridik vid Berlins universitet åhörde Savignys föreläsningar, skarpt nagelfarit liksom Quiding hos oss i sin kritik av "det historiska förnuftets män".

"All rätt som finns i världen är", säger *Ihering*, "vunnen genom strid, varje rättsats har först måst avvinnas dem som bestredo den... Det ges tusenden av individer, vilkas liv går sin jämna gång utan stötar och hinder i rättens regelbundna banor. Och skulle vi säga åt dem: rätten är kamp, skulle de icke förstå oss. De känna honom blott såsom ett tillstånd av frid och ordning. Och rådfråga de endast sin egen erfarenhet, ha de fullkomligt rätt alldeles som den rike arvtagaren, som utan möda fått i sin hand den mogna frukten, av andras arbete, icke kan fatta den satsen att egendom är arbete... Det var en tid på modet att pryda urtiden med alla sköna egenskaper: sanning, öppenhet, trohet, barnsligt sinne och from tro. I sådan jordmån skulle säkert ock rätten ha kunnat trivas utan all annan drivkraft än rättskänslan makt: hand och svärd hade han icke behövt. Men i våra dagar vet envar att denna fromma urtid hade en alldeles motsatt karaktär"... (Anf. arb., s. 1—2, 11). Med svärdet är romerska världen grundad. Och svärdet eller spjutet är den romerska rättens äldsta symbol... Romarna ha ingen 'härledd' egendom i rättsspråkets betydelse, härlett från gud eller andra människor, utan de ha en 'ursprunglig', vid vilken egaren är sin egen autor: de ha tagit sig den, varest de funno den. Romarens förvärv bestod im capere, egendom är för honom vad han tagit med handen"⁸⁾.

⁸⁾ Citerat efter *Hägerström*, Stat och rätt, Uppsala 1904, s. 170.

Vacklande mellan de olika rättsskolorna anmärker prof. Hägerström i Uppsala att

“man kan nu härvid diskutera, om det icke var i bakgrunden liggande nyttighetshänsyn som gav åt den äldsta romerska eganderättsidén, sådan den här av lhering framställes, dess kraft. Men säkert är att i själva idén, betraktad juridiskt eller efter dess objektiva innebörd, låg just föreställningen om personens naturliga makt i dess grövsta form, denna och intet annat, såsom grundläggande egendomsrätten. Om nu verkliga lhering har rätt i sin framställning, har det nämnda förhållandet en stor betydelse för uppfattningen av privategendomen överhuvud. Om det kan sägas att den romerska privaträtten övat ett avgjort inflytande på rättsbildningen i hela den civiliserade världen och om den rena maktsynpunkten är juridiskt sett bestämmande för den privata eganderätten i dess ursprungliga form i den romerska rätten, så har man stark anledning att antaga att detta institut även i sin modern utbildning skall juridiskt sett vara genomdragen av maktsynpunkter“. (Stat o. rätt, s. 170—71).

Det är vad *Quiding* med sådan energi gör gällande i sin slutlikvid med nutidens rättssamhälle.

Rätten är grundad varken på fördrag eller på massans, folkets “tysta“ samtycke, ej håller någon “omedveten skapelse av folksjälen“, något som uppkommit så till sägandes av sig självt, oförmärkt, man vet icke riktigt hur, på samma sätt som t. ex. språket, såsom Savignys konservativa rättskola så utomordentligt filosofiskt lär. Rätt är helt enkelt makt och övermakt, varvid människans ädlare känslor ingalunda varit de avgörande. Så föga är det fallet att enligt Schäffle ha “förmeringsdriften, d. v. s. förvärvsbegäret, egoismen, härsklystnaden, äregirigheten samt i en senare tid till mindre del idealism, såsom allmänanda, människokärlek, altruism; enligt Gumplowicz hat, avsky, antipati, avsöndringen mellan klasser, flockar, folk o. s. v. varit “de stora stridsväckande drivkrafterna“.

Proletariatet har som bekant framställts av Marx som en revolutionär maktfaktor i utvecklingen och som en organiserad makt, som skall “erövrä“ den politiska makten för att omvandla den nuvarande “klasstaten“ till en association, vad namn den nu må ha eller få. Han säger visserligen å ena sidan, då han objektivt beskriver den historiska utvecklingens ekonomiska lag, att kapitalismen förstör sig själv, är sin egen dödgrävare just på grund av den ekonomiska utvecklingens egna lagar, som värka naturnödvändigt oberoende av människans vilja; å den andra, då han subjektivt som den revolutionära organisatören och utopisten utvecklar proletariatets historiska uppgift, att det kapitalistiska systemets tillintetgörande och skapandet av den socialistiska samhällsordningen — sålunda då också av en “ny“ rätt — måste vara det medvetna värdet av en social klass — proletariatet. Denna Marx' dualism har vållat ändlösa diskurser, kostat mycket bläck och många heta debatter. Leder den ekonomiska utvecklingen verkligen själv utan varje åtgörande av det mänskliga medvetandet till socialismens seger, varför, frågar man, skulle då arbetarklassen behöva delta i den sociala kampen och förbruka sin kraft på något som den förutan måste oundvikligen ske? ⁹⁾). Huru som helst, som faktum står fast att proletariatet enligt Marx är en makt som bygger sin frigörelse på makt.

Marx' hängivne anhängare i Italien, framlidne rättsfilosofen vid universitet i Rom *Antonio Labriola* har även kunnat säga, det “historien icke varit en process, varigenom förnuftet kommer till herraväldet i rätten. Hittills har den icke varit något

⁹⁾ *Tugan-Baranowsky*, *Moderne Sozialismus etc.*, 1908, s. 91 m. fl. ställen.

annat än en serie förändringar som lett till underkastelse och slaveri, varit m. a. o. från början till slut en strid om intressen, varvid rätten endast och allenast är det auktorativa uttrycket för intressen som gått segrande ur striden". (Essais sur la conception matérialiste de l'histoire, Paris, 2:a uppl., 1902, s. 225).

Lassalle, vilken hyllade en från Marx avvikande "ideologisk" uppfattning av rätten, anser likväl att ett lands sociala och politiska förhållanden stå i beroende av de i ett land faktiskt rådande tillstånden och reala maktförhållandena. Rätten borde gå före makten, i verkligheten går dock alltid makt före rätt, alltid och så länge tills rätten å sin sida har samlat bakom sig en tillräcklig makt för att krossa orättens makt. All social och politisk rätt har hittills alltid varit en fråga om "reala, faktiska maktförhållanden". En författning, nedskreven på papperet, är utan betydelse, blott "ett blad papper", om en makt icke står därbakom och den icke motsvarar de verkliga i samhället bestående maktförhållandena.

Gick rätt före makt eller makt före rätt, frågar Lassalle med hänsyn till sitt lands politiska förhållanden på hans tid, då den preussiska nationalförsamlingen i november 1848 sprängdes med bajonetter? Gick rätt före makt eller makt före rätt, då den till revision inkallade kammaren trots artikeln 112 i den oktrojerade författningen 1849 på nytt upplöstes? Och så fortsätter Lassalle att fråga med hänvisning på sitt lands politiska rättsbrott och regeringsdespotism. (Ueber Verfassungswesen, etc., av Bernstein utg. uppl. 1907).

Åsikten om att stats- och rättsordningen blivit av fåtalet påtvingad flertalet genom krig och strid är enligt *Anton Menger* maktteorins innehåll. (Folkpolitik, s. 5). "Alla hittillsvarande rättsordningar ha uppstått i sista hand ur maktförhållanden och ha fördenskull alltid fullföljt ändamålet att främja

de få mäktigas nytta på de breda folklagrens bekostnad". (Neue Staatslehre, s. 3). Egendomsordningen definieras av Menger som "en fordoms-tima genom list och våld grundad ordning". (Folkpolitik, s. 27). *G. F. Steffen*, vilken vänder sig mot uppfattningen att klassindelningen eger sin förnuftiga och uteslutande grund i arbetsfördelningen, möjliggörande samhällsfunktionernas utövning, och enligt vilken äldre tiders förhållande mellan slavegare och slavar, länsherrar och livegna och en nyare tids förhållanden mellan arbetsgivare och arbetare "i grunden skulle vara varken mer eller mindre än den bästa (av människonaturens bristfälliga beskaffenhet på varje särskilt utvecklingsstadium betingade) anordning för den ekonomiska produktionens organisering och de ekonomiska företagens ledning" — gör likaledes gällande att människorna drivits av "ett dominerande begär att utöva våld mot medmänniskor och att härska över dem i främsta rummet för vålds- och härskarvärksamhetens egen skull och blott i andra rummet, först senare i utvecklingen därefter för att uppnå vissa ekonomiska fördelar". Och ännu i dag sträva de härskande folken och klasserna "efter en för deras politiska och rättsliga herravälde möjligast effektiv social organisation". (Sociologi, 1911, s. 434, 436 o. 437).

Quidings historieuppfattning.

Efter den orientering vi nu värkställt angående makten och rätten, sådana dessa blivit förklarade av socialister och moderna sociologer — vilka senare synas allt mer avlösa marxismen eller måhända riktigare marxismen absorberas av dem som *beståndsdel* i en djupare gående sociologisk samhällsteori — skall man säkerligen bättre förstå *Quiding*. Och vi kunna för vår del med fullkomlig tillförsikt nu låta en framställning av *Quidings* historieuppfattning rörande individrätten, dess uppkomst och fortbestånd, här följa.

I sin "historiska återblick" — utgörande första delen av hans samhällsbok och som egentligen är en hel sociologi, varest alla de rättsinstitutioner, vilka falla och stå med det nuvarande "rätts-samhället", underkastas en omstörtande revision: klass- och släktväldet, arvsinstitutionen, prästvåldet, domstolsväsendet, myntväsendet, egendomsinstitutionen, äktenskapsinstitutionen o. s. v. — uppställer *Quiding* följande teser:

1. Den starkare blev medveten om sin styrkas värkingar och slog den svagare till marken. Styrkans valde blev därmed proklamerad såsom lag för den mänskliga sammanlevnaden.

2. Den svage mannen blev den starkes slav. Vad den förre innehade av jordens goda kom i den senares besittning. Han blev egendomslös. Ingen egde utan kraft att försvara det han tagit för sig av jordens goda.

3. Kvinnan liksom hennes avkomma blev desslikes den starkes egendom.

4. Med städernas uppkomst skapas ett nytt medel till egendomsförvärv i stället för det nästan enda som dittills existerat: våldet, nämligen arbetet. Kapitalisten exploaterar småningom arbetet såsom jordegaren tidigare småningom exploaterat jorden. Egendomsställorna äro: på landet jorden, i staden pänningen.

5. De enskildes egendom garanteras egaren först genom vana eller hävd; sedan genom lag, som de égende själva giva sig till skydd för sig och sina arvtagare samt för egen säkerhet. Rättssamhället tager gestalt; individrätten är dess grundval.

6. Egendom fanns före "individrätten", eganderätt före "samhället". Egendom har varit förutsättning för uppkomsten av individrätten. Egendomsrätt fanns före lagen, lagen gav den blott sanktion i de makt- och egendomsegandes intresse.

Dessa teser äro helt och hållet en bekräftelse på den moderna historiska maktteorin eller, omvänt, den moderna maktteorin är en bekräftelse på dem, om ock med en till dels annan vetenskapligare motivering och utgångspunkt. *Quidings* undersökningsmetod är den historiska. Och till sina slutsatser har han kommit, såsom han själv säger, "på rent historisk väg". Han framställer sedan det historiska förloppet "under bilden av en enda handling", den han beskriver sålunda: "den starkare blev medveten om sin styrkas värkingar och slog den svagare till marken". Det är alldeles samma tanke, varåt Gumpłowicz ger uttryck, när han i "Der Rassenkampf" förklarar den historiska utvecklingens princip vara "ras-

kampen om herraväldet“ i alla dess former, av honom även beskriven under “en bild“ (uttrycket hans eget) av nästan oavbrutna krig mellan stammar, folk, stater, nationer (s. 179) samt som ett uttryck av “de starkares och överlägsnares utsugnings- och härsklystnad“. “Vad som sammanför från tidernas början de olika folkelementen och under den vidare historiska utvecklingen de olika samhällsgrupperna; vad som följer och dikteras av den och sålunda sätter den sociala naturprocessen i rörelse är de starkares och överlägsnares eviga utpressnings- och härsklystnad. Raskampen om herraväldet i alla dess former, i såväl de öppna och brutala som de latent och fredliga, är alltså historiens egentliga rörelseprincip, värkande kraft“*).

Nu är det väl att märka att “ras“ användes av Gumpłowicz i en alldeles särskild, alldeles ny betydelse, nämligen icke som “ett antropologiskt begrepp“, som en produkt av en blott fysiologisk eller biologisk process, på blott härstamning o. dyl. beroende produkt, utan som “ett historiskt begrepp“, som en produkt av historiens utvecklingsprocess, som beteckning på olikartade etniska och sociala grupper: stam, folk, nation, stat å ena sidan samt stånd, klass, parti o. s. v. å den andra sidan, på deras sammansmältning och uppgående i varandra till nya eller allt större enheter under

*) “Was die heterogenen ethnischen Elemente von Uranfange an und die heterogenen sozialen Bestandteile in der weiteren Entwicklung der Geschichte zusammenführt, was sie aufeinander anweist und bezieht und auf diese Weise den sozialen Naturprozess in Bewegung setzt: das ist (wie wir gesehen haben) die ewige Ausbeutungs- und Herrschsucht der Stärkeren und Ueberlegeneren. Der Rassenkampf um Herrschaft in allen seinen Formen, in den offenen und gewalttätigen, wie in den latenten und friedlichen, ist daher das eigentlich treibende Prinzip, die bewegende Kraft der Geschichte“ (s. 219).

en ständig inbördeskamp, i en ständigt pågående ombildningsprocess. (Jfr *Der Rassenkampf*, t. ex. sidd. 195 o. 253).

Energiskt gör Quiding gällande sin historiska metods giltighet. “Av slutledningar från det historiskt kända till vad dessförinnan måste hava timat, blev det mig omsider klart att den enskilda människans eganderätt, all rätts ursprung, var mästadels genom den starkares eller listigarens tilltagsenhet ett fullbordat faktum långt innan något samhälle existerade... Av vad vi känna om människosläktets historiska tid kunna vi sluta huru det tillgått i den förhistoriska... Jag har låtit historien vara vad hon är, men har ansett mig berättigad att av henne draga slutsatser för att kunna föreställa mig en tid som ligger långt bortom all historia. Av vad man känner får slutas till det obekanta, av historien till huru dessförinnan tillgått¹⁰⁾. Så lyda några bland hans många satser i avseende härpå. Det är i det stora hela samma metod som både *Schäffle* och *Gumpłowicz* förklara vara den enda vetenskapligt möjliga, om man vill komma till klarhet om förgångna tiders sociala förhållanden och förstå förutsättningarna för sin egen sociala tid. “Den äldre rättshistorien är“, säger sålunda Schäffle, “full av luckor och börjar först nu genom det etnografiskt jämförande studiet av levande folk på lägre utvecklingsgrad bli belyst. Genom sovring av de organisationsgrader och organisationsrester, som kunna iakttagas hos vildar, skall i en icke avlägsen tid den jämförande etnografien, vad vi vilja hoppas, tillstädja utfyllandet av dessa luckor“. (Bau u. Leben des sozialen Körpers, 1881, II: 83, 86). Gumpłowicz säger: “är mänsklighetens utveckling en naturprocess,

¹⁰⁾ Kvartuppl., sidd. 5, 430, 574—75.

alltså en serie av förlopp, vilka äro beroende av en naturlag — ej tillfällighet — samt av den behärskas, så måste de förlopp, varav denna naturprocess är sammansatt, alltid och allestädes ha varit de vi iakttaga både i förfluten tid av kända historiska akter och i närvarande tid“. (Der Rassenkampf, s. 176—177). Genom hela sitt glansfulla verk följer Gumpłowicz samma tankegång rörande folkstammarnas utveckling alltifrån deras begynnelse — “uranfang“ — som Quiding rörande rättsbildningens historia alltifrån dess ursprung “i urtidernas natt“.

Eganderätten har, understryker Quiding, icke utgått “från en förnuftig insikt om vad som borde vara utan har endast och allenast en historisk grund“. (I: 8). Rättens ursprung är “ett rent historiskt“. Rätten är “helt enkelt ett från hedenhös kvarstående faktum; och dess utbildning till det skick vi nu hava för ögonen har skett efter hand par la force des choses... Genom de under tidernas lopp förändrade rättslagarna har man blott sökt att för tillfället komma från varje tids svårigheter, dem en sådan rätt måste hava i följe desto mera, ju mer de industriella förhållandena växte från barndomstillståndet“. (Kvartuppl., s. 454).

Genom Quidings stränga särskiljande mellan *historisk* och *filosofisk* forskning har hans historieuppfattning fått en dubbelmening, som är alldeles nödvändig att noga beakta, om man vill låta honom komma till sin fulla rätt. Enligt Quiding ser den historiska forskningen “sakerna sådana de äro“; den filosofiska forskningen “därutöver vad de enligt deras natur, deras idé borde vara... den förra är detaljernas, den senare översikternas upptagare; den förra samlar fakta, den senare bedömer dem“. (I: 100).

Quiding bedömer det närvarande och det förångna sålunda realistiskt efter en historisk måttstock, men framtiden skådar han med *filosofens* ögon. Hädanefter skall förnuftet, det klara med-

vetandet om världsordningens harmoni och möjligheten alltså även av en harmonisk samhällsordning vara den styrande principen och icke såsom hittills en lekboll för blinda eller ensidigt verkande historiska drifkrafter. Som filosof omfattar Quiding den platoniska och nyplatoniska idealismen. Om fördenskull hans samhällsbok beträffande dess filosofiska del är uppfylld av den platoniska idealismens uråldriga terminologi och begreppsforeställningar om gud, sanningen och människoandens strävande mot ett fullkomningsmål bort i det osinligas värld, så är det ingenting att förundra sig över, då ingen undgår att vara barn av sin tid.

Hans historieuppfattning är med hänsyn till *framtiden* och till sin filosofiska del en rationalistisk historieuppfattning. Även den gamla hedniska grekiska idealismen hyllade en rationalistisk (och metafysisk) historieuppfattning. Den utgick nämligen från det mänskliga förnuftet som källan för allt skeende på det sociala området samt sökte i människans karaktär, i hennes egenskaper, i hennes intressen, drifter och lidelser orsakerna till hennes handlingar. Den “materialistiska“ historieuppfattningen betraktar som bekant mänskligheten som en “ofri“ del av naturen och vars utveckling följer naturnödvändigt de naturlagar som äro för henne utstakade. Med hänsyn till samhällenas framtida utveckling har Marx, såsom vi sett, dock även en ideell (förnuftig) foreställning om socialismen som den sociala utvecklingens “slutmål“, påskyndat genom ett stridande proletariats medvetna ingrepp. En alltigenom konsekvent materialistisk eller, såsom han hälst säger, naturalistisk historieuppfattning företräder däremot Gumpłowicz, men så är ock hans lära kemiskt ren från varje spår av idealism, den må vara av vad slag som hälst.

Quidings på såväl historisk som ekonomisk grund

uppförda system är till sin metodiska del rationell och kritisk samt till sin uppbyggande del konstruktiv socialism. Sin lära har han framställt från icke mindre än fyra sidor. *För det första* har han givit henne en genomgående historisk belysning, utgått från faktiska, av historien bekräftade samhällsförhållanden, betraktade från speciell juridisk synpunkt. *För det andra* har han givit henne innehåll och form av en reformlära samt anknytit sina reformplaner vid gällande rättsinstitutioner, förordningar och lagar, varigenom den på så sätt får ett bestämt praktiskt värde och avklädes varje sken av hugskott och tygellös fantasi. Quiding har därmed gjort sin lära till ett samhällsprogram. *För det tredje* har han givit den en grundlags knapphändig men koncisa form. *För det fjärde* har den ikläts en berättelses lätta dräkt i form av ett samtal mellan ett par personer, vilka tillsammans vandra genom det nya samhället utan namn.

Om något, är väl detta originellt! Vilket land kan uppvisa ett motstycke? Intet. All denna kolossala möda för — en utopi! Ett par och femtio år gammal var Quiding färdig med sin historiska revision av gällande lagar i den första av sin "slutlikvids" fyra böcker. Vid fyra och femtio hade han sin reformlära utarbetad, vid sju och femtio "Europas grundlag" samt författade 68 år gammal sin utopi i egentlig mening "Platos stat i korrigerad bild". Må man lägga vederbörigen märke till den ordning, i vilken Quiding författar de olika avdelningarna av sin samhällslära.

För utarbetningen av sitt, låt oss hållre än samhällsutopi säga samhällsprogram har tvivelsutan följande grundsats varit för Quiding bestämmande:

"Allt måste nödvändigt vara tillfyllest genomtänkt såsom helhet, innan bestämt svar är möjligt". (II: 146).

"Samhället i dess helhet måste för reformatorns inre öga, om hans uppträdande skall utmärkas av fasthet i vilja och handling, stå klart i dess fullkomligaste gestalt, som hans tanke däråt förmår att giva. Ett dylikt ideal kan icke bliva annat än högst begränsat och bristfälligt. Vilka former samhällslivet skall antaga efter tusental av år kan den skarpaste siareblick icke urskilja; den förmår på sin höjd, vägled av historiens fackla, skåda ungefärliga beskaffenheten av det samhällsskick som närmaste framtiden skall medföra och delvis ana det följande". (II: 6—7).

Huru Quiding bör läsas och förstås.

Frågar man huru *Quiding* bör läsas och förstås, kan det i korthet svaras sålunda:

1. Quiding måste studeras. Det är t. ex. icke tillräckligt att endast mekaniskt återge någon gång ett och annat utdrag ur hans samhällsbok. Han måste naturligtvis göras levande genom att studeras, bearbetas, ställas i ett förtydligande samband med dagsföreteelserna, så länge Quiding är så okänd och oförstådd som han är och, vi kunna säga även med fara att missförstås, måste vara. Man bör gå till väga alldeles som man gör med andra litteraturens och det offentliga livets stora eller blott bemärkta personligheter. Vi ha högar av bearbetad litteratur över den svenska skönlitteraturens föregångs- och märkesmän. Det är så som jag menar Quiding bör studeras och bearbetas utan att därför förfalla till mångskriveri. Vi äro själva fullt medvetna om huru vid fortsatt studium av Quiding ideligen nya synpunkter, nya detaljer, nya sidor av hans rika författarpersonlighet göra sig påminta, varför man inte håller med ens kan vara färdig i sin slutuppfattning av honom. Han hör till de betydande andar som måste läsas om och om igen, studeras, skärskådas, begrundas, ägnas eftertanke och kärlek. Man skall då finna att han

växer under det man var gång läser honom och mediterar över honom.

Ett bland kännemärken på en verklig tänkare är mångsidigheten och djupet i hans tänkande, tillika detta utgör villkoret för och möjlighet att kunna bli föremål för bearbetningar, utläggningar och betraktelser. Quiding är en sådan första ordningens tänkare, eger fördenskull ett outtömligt förråd av bearbetningsstoff. Såsom alla betydande tänkare, måste han bearbetas och skärskådas från andras synpunkter och ställningar, varigenom betydelsen av hans verk blir fullt begriplig och klar. Det är nu en gång så att människorna i allmänhet inte kunna lita på sig själva och sitt omdöme. De måste först höra andras meningar för att bli säkra på sig själva, innan de kunna tro och förstå att det kan ligga något fördolt till människors lycka i den ensamme tänkarens liv och verk. Huru vi än må förneka vårt oberoende av auktoriteter, kunna vi ändå inte helt undvara dem, skulle vi ock vara de värsta auktoritetsförnekande individualister.

2. Quiding bör ställas i belysning av andras läror och teorier samt av en senare tids företeelser. Försök härtill har gjorts i det föregående genom uppdragandet av paralleller mellan honom och särskilt de nyaste utlagen av rättssocialism och maktföreställningen. Vi tillåta oss upprepa vad som sagts i en not i Quiding-monografien (s. 212). "Det kunde vara nog så lockande att jämföra olika revolutionära författares åsikter och förslag angående 'revolutionen dagen efter' med de av Quiding företrädde åsikterna och förslagen". Att Quidings system tål att utsättas för en sådan jämförelse är ett bland många bevis på att Quiding besitter originalitet, självständighet, ursprunglighet. Hos honom finns inte så mycket som ens skytmen av en skrävlare.

3. Genom sovring bör Quidings värk avklädas in något gammaldags (ny-)platonska språkbeklädnad. Var tid har sitt sätt att uttrycka sig liksom var tid sitt mode att kläda sig. Quiding levde i en tidsmiljö, då idealismen som filosofisk lära behärskade människornas tänkesätt. Och som Plato, såsom den idealistiska filosofins skapare, i två tusen år och några århundraden därtill behärskat tänkesättet, så faller det av sig själft att Quiding, Platos beundrare, måste gå i en nog så gammaldags klädnad. Men kan Plato läsas än i dag, så kan Quiding det så mycket mer. Kan Tolstoj läsas av anti-kristna, så kan Quiding det också med lika stor och större fördel.

4. Quiding kan med lika gott resultat göras till föremål för systematisk bearbetning som för detaljstudium av vissa av hans lärosystems partier. En förnumstig liten skribent, som gav sig utseende av att ha studerat Quiding, ehuru hans alster var ett skamlöst plagiat, skrev i en månadsjournal en höstmånad år 1910 att bland Nils Nilsson arbetskarls "mångenstädes mycket (!) egendomliga (!!)" samhällstankar" var hans uppfattning om kvinnan och äktenskapet "förtjänt" (!!) av att särskilt uppmärksammas. Det finns emellertid ofantligt mycket mer som "förtjänar" särskild uppmärksamhet. Man har ännu inte börjat ens ana allt som kan finnas att taga vara på hos Quiding; han, den svenska underklassens hittills enda historieskildrare.

Några huvudpunkter skola vi i det följande spika fast.

1. Quiding har sin egen kunskapsteori. Förnuftet, fantasin och känslan utgöra tillsammans kunskapsförmågan, genom vilken människan kommer till insikt om sig själv och världen. Stödd på *erfarenhetens fakta* arbetar förnuftet sig fram till full visshet och övertygelse medelst begrepp,

omdömen och slutledningar. Genom fantasin förskaffar människan sig en inre bild av abstrakta och ännu icke förvärligade ting och livsytringar. På ingivelsens — hjärtats eller känslans — vägsättes hon i stånd "att hålla något för santt, änskönt det icke skulle kunna varken begripas eller bildligt fattas", t. ex. tro. Som kunskapskällor supplera och kontrollera förnuftet, fantasin och känslan varandra. Förnuftets sanningar värka upplysning, fantasins sanningar bildning, hjärtats sanningar hänförelse. Fantasin och hjärtat äro som själskrafter icke några "säkra vägledare till målet, utan behöva själva föras i ledband av en tredje kallt undersökande och beräknande kraft", nämligen förnuftet. En rätt kunskap benämner Quiding sanning.

2. Quiding har sin egen psykologi, sin egen sjäslära, varå han, såsom han själv säger, grundat sin slutlikvid med såväl Sverges som alla andra länders lagar. Den framträder alldeles speciellt i hans teorier om eganderätten, om kärlekslivet, om nöjet, om ceremoniväsendet, om brottet o. s. v.

Eganderätten har sin första upprinnelse i människans driftliv, icke i någon yttre omständighet, såsom i behovet av arbetsdelning eller dylikt. "Icke vishet utan kroppslig styrka ledde våra förfäder till eganderättens begrepp" är ett av Quidings många djupa sanningsord. (III: 40).

Quiding har även sagt att "av samhällslärans alla specialiteter är äktenskapet den svåraste att utreda" (III: 15). Könnsfrågan utgör fördens skull ett bland de förnämsta kapitlen i Quidings slutuppgörelse med det borgerliga samhället. Han räknar ock kvinnokönets slaviska beroende av mannen bland individrättens värsta följder. "Rättighet till kärlek", sådan den tagit form i den nuvarande äktenskapsinstitutionen, är i Quidings

ögon "det befängdaste av allt vad rätten åstadkommit under sin långa regeringstid". (I: 138). Rättens "kontinuitet" vilar också på äktenskapet; och dess första lag är, såsom Quiding erinrar, nog så betecknande giftermålsbalken. (II: 34). Som "kärleken framför allt vill vara till för sin egen skull" (I: 138), kräver fördenskull Quiding även "kärleksfrihet" — uttrycket är hans eget — som en bland människans oförytterliga urrättigheter, hittills utesluten därifrån. (III: 55). Quiding sätter hela sitt hopp om en rätt uppskattning och en rätt utövning av kärleken till 1. naturens egna lagar och insikt om följderna av deras missbruk; till 2. de ungas uppfostran och självtukt; till 3. kvinnans valfrihet samt till 4. omintetgörande av alla beräkningar, nu i regel oskiljaktiga vid ingående av äktenskap, genom samhällets omläggning, så att grunden för dessa beräkningar bortfaller.

En konsekvens av det nuvarande tvångsäktenskapets upphävande som samhällsinstitution blir upplösning av det enskilda hushållet och familjelivet, enskild barnuppfostran samt släktväsendet. Liksom Plato (och Kristus) ser Quiding i *släktväsendet*, som i historien spelat en stor roll som befrämjare av klass- och ståndsskillnaden, ett ont, som måste utrotas.

"Bäst vore om samhället kunde så inrättas att människan icke behöfde känna varken sina föräldrar eller sina barn." De jämte hela den övriga släkten äro människan "blott till hinders i både arbete och nöje". Skulle människan företrädesvis älska och leva för sina barn, så komme hon, säger vidare Quiding, "blott allt för ofta att älska slynglar och slynor". Många urarta ock genom uppfostran i föräldrahemmet samt inträda i världen med "pretentioner som göra dem och andra olyckliga". (III: 64).

Nöje och arbete stå i intimaste växelvärcan med varandra. Nöjet, i vilket enligt Quiding kärlekslivet ingår som en viktig beståndsdel, eger "sitt

berättigande och sitt värde såsom upplivande och stärkande kropps- och själskrafterna till nya mödor. Det skall därför icke föraktas utan tvärtom aktas såsom andra sidan av det andliga livet, om arbetet anses som den ena". (I: 116). Det har legat i överklassens intresse att låta kyrkan, hennes "tjänare" och "värkmästare", predika "arbete, evinnerligt arbete från morgon till kväll, år ut och år in". Nöjet, som är uppriskande och stimulerande, kunde, befarade man, värka "en frimodighet eller något ännu mer, som man icke behöfver frukta under det slaviska arbetet". (I: 126.) Den undre klassens lott har fördenskull alltid varit ett liv utan nöjen. Nöjet ingår därför som huvudprincip i en ny samhällsordning.

Här som på övriga samhällsområden vänder sig Quiding med stor skärpa mot det "oerhörda" ofog som i alla tider bedrivits med ordet synd och "syndaväsendet" i allmänhet och som av honom ställts i samband med individrättens upprätthållande. Synd har blivit ett "magiskt" ord, som begagnas som skräckbild för att göra människorna hörsamma under kyrkans och överklassens vilja. Räkande "sina anor ända från den tid, då Moses genomvandrade öknen med Israels uppstudsiga barn", begagnades det av honom att ingjuta fruktan hos dem för Jehovahs straffande hämd, om de ej ville lyda honom. Juridiken och den kristna kyrkan, båda individrättens värktyg, ha sedan använt det så snart deras bestånd hotats eller deras lagar överträtts. Lagbrott är synd, att roa sig är synd, naturdriftens tillfredsställande annorledes än kyrkan bestämmer är synd o. s. v. (I: 108—09; III: 53).

Quiding förklarar trots sin kristligt färgade idealism icke blott att det är "alls icke meningen

att det själviska sinnelaget skall försvinna, ty människan är i sanning skapad för sin egen skull" (III: 66) utan även att "gott och ont, dygd och last m. fl. dylika uttryck, vilka hänfästa på det sköna eller fula i handling och leverne äro konventionella begrepp, föranledda av olika slags odlingsgrad, vanor och traditioner". (Kvartuppl., s. 429). "En allmän, absolut så kallad sedelära eller moral kan icke givas". (I: 111). Quiding betecknar emellertid eganderättens införlivande med "rättssamhället" som ett "syndafall". Men, såsom han själv säger, menar han därmed icke "syndafallet, varom det talas i första Mosebok", utan i första boken av hans Slutlikvid med Sverges och alla nutida länders lagar. (II: 61).

Ceremoniväsendet i alla dess former: ståt, utmärkelser, titlar, rang, uniformer och ordensprydandet har en ofantlig makt över människors sinnen och sålunda då även en viktig beståndsdel av samhällspsykologin. Genom sin makt över sinnena kan ceremoniväsendet upprätthålla för länge sedan fallfärdiga institutioner och ges dem sken t. o. m. av ett högre, gudomligt ursprung. Man erinre sig blott kyrkans, enkannerligen den katolska kyrkans insövande ceremonier och lockande mystik; kröningsceremonierna; den militära ståten; ordensutnämningarna som regeringarnas ärebevisningar. "En tanke som i sig själv är fördömlig kan, omklädd med ceremonier, vinna insteg och göras trodd av mängden. Också begagnades för politiska ändamål denna konst i alla tider av överklassen, självskrivna ceremonimästare; och vad hon utträttat till uppehållande och befästande av den yttre gudstjänsten övergår all föreställning." (I: 37). Prästerna blevo också mästare i ceremonikonsten. (I: 44). Ceremonierna utgöra ävenledes ett väsentligt medel till opinionens bildande och

ledande. (I: 154). I allt ceremoniväsende döljer sig lögn, svek, föreställning, med ett ord list satt i system. Quiding har upptagit ceremoniväsendet såsom en bland hörnstenarna i civilrätten och står därmed i rapport med vår tids bästa socialpsykologiska författare*).

Straffrätten är en bland individrättens specialrätter och som därför kommer att försvinna med denna. Den har sprungit fram ur eganderätten och är så tillvida dess supplement som den allt ifrån början tjänat till värn för den övre klassens egodelar gent emot den egendomslösa undre klassen. Sålunda kom "missgärningsbalken" att bli full av all djävulsk grymhet, tortyr och marter. I stället för de nu gällande straffen, vilka Quiding anser vara "helt enkelt en kvarleva från den forna överklassens vana att martera sina slavar" (I: 24), skall träda tvångsuppfostran för de egentligen samhällsvådliga men eljes tillräkneliga individerna

*) När borgmästare *Zahle* bildade ny ministär i Köpenhamn i juni d. å., hade han anhållit hos konungen att de nya ministrarna måtte fritagas från titlar, rang och uniform. Så demoraliserande är rang-, titel-, ordens- och paraduniformsväsendets invärkan på individer som komma under dess makt. — Borgmästaren i Stockholm *Carl Lindhagen* har vid senaste riksdagar sökt genom motioner och interpellationer, fast förgäves, få det lysande eländet avskaffat. — Konstitutionsutskottet vid 1840 års, för övrigt rätt stormiga riksdag framhöll beträffande utdelningen av de tomma titlarna att de "i sin mån gävo näring åt en allt mer överhandtagande flärd som hotade att undergräva nationens moraliska kraft. — Vid 1913 års svenska riksdag fick Lindhagen ensam och övergiven försvara sin ståndpunkt, som borde ha varit "nationens". — Ju mer feodalmässigt ett land regeras, såsom t. ex. det tyska kajsardömet i våra dagar, desto frikostigare utdelas nådevedermälen och upprätthålles rangordning bland militär, inom ämbetsmannakåren o. s. v., allt i syfte att stötta tronen. — Bland svenska skrifter, vilka behandla ifrågavarande saker, kan särskilt rekommenderas "Republiken och konungadömet" (1885) av v. häradshövding *A. Nilsson*.

samt asylvård för abnormt belastade. Brott bör enligt Quiding bedömas efter psykologiska grunder men icke efter vare sig lagparagrafer eller graderad brottskala. Ur samhällssynpunkt finns det blott ett slags brott, lagens överträdande. Men med lagen förstår Quiding endast en norm, en regel för människornas sammanlevnad i ordnade samhällen. Lagöverträdelsen bör tillrättavisas men icke bestraffas. Allt straff är onatur. (III: 47). "När rätten (individrätten) hunnit reduceras till sitt intet, skall samhället icke veta av mer än ett slags lag och ett slags brott, det är lagbrottet, precis lika brottsligt, vilken lag som brytes och evad skadan därav anses större eller mindre. Människan skall icke styras med yttre tvång utan med inre — sätt i stället för lagar dem överklassen blott i sitt intresse stiftat, dem som avse allas väl. Och människan skall utan yttre tvång samt gärna efterkomma lagens bud, emedan hon begriper att den är nödvändig för samhället". (II: 63).

Quiding står ifråga om orsakerna till de av individrätten själv framkallade brotten i samklang med den modärna socialismen, som söker dem framför allt i de ekonomiska förhållandena. Han står ock i jämhöjd med och till dels även framom den nya italienska s. k. straffrättsskolan. Såsom den, betraktar han brottet socialpsykologiskt; det är icke "brottet" ensamt utan brottslingen och hans miljö som böra undersökas. Den metoden leder till andra konsekvenser än ett blott stirrande på det begångna brottet. Samhället blir ansvarigt, om ock icke ensamt ansvarigt.

3. Quiding har sin egen **pedagogik**. Barnen uppfostras utan åtskillnad på samhällets bekostnad. Skolgången är för alla barn obligatorisk och undervisningen är lika för dem alla. Skolans mål skall

vara icke så mycket förvärvandet av kunskaper som fastmer förmåga att framdeles kunna studera och forska på egen hand. Om endast fakta, d. v. s. om de olika vetenskapernas "säkra resultat" lämnas undervisning. Allt dött och onyttigt lärdomskram är fullständigt bannlyst från "den nya tidens" uppfostran. Skolan är tillika internat, d. v. s. lärjungen har där sitt hem, bor och spisar inom anstalten samt står under lärarens ständiga uppsikt och ledning. Betyg, klassflyttningar och examensväsen är bortrensad som ogräs i den nya tidens skola. Betyg inplanta hos barnen auktoritetstro, men "under intet villkor får barnet tillvänjas auktoritetstro utan snarare misstro till mänskliga omdömen". (II: 81). Skolan är inrättad icke med hänsyn till genomgångna examina, utan med hänsyn till barnets växande förståndsutveckling. All elementär undervisning avslutas med det 17:e året, varefter vidtager den fackliga utbildningen vid specialskolor, yrkes- och högskolor. Examensväsendet är "en kvarleva från den gamla tid, då slaven skulle visa sin herre, vilken massa lärdom han inpluggat i herrens son". (II: 81). Ungdomen skall "läsa för livet, icke för att pråla i examen". (II: 82). Den "bästa" kontrollen över åtnjuten undervisning och uppfostran ligger i "det uppvuxna släktets beskaffenhet". Resultaten av nuvarande undervisningssystem äro bl. a. "liten upplysning i allmänhet, oförmåga till självständig forskning, undergivenhet för vanor och hävdvunna åsikter, tillväxt i pauperism, brott och allt slags elände, en mängd ämbetskandidater, som för högfärdiga till näringsyrken vilja leva på det allmänna". (II: 79).

Quiding är vän av de fria studierna och den fria forskningen men på en god, fast och praktiskt gagnelig elementär underbyggnad. Undervisning

och studier skola under alla omständigheter vara grundliga. Han vill ingalunda uppamma klåperi och diletantism.

4. Quiding har sin egen lära om **kapitalismen**, som sammanfaller med den modärna socialismen. Såsom för Marx, så är ett samhälle utan klasser även Quidings ideal. *Klasskampen*, dess väsen och roll i historien har Quiding fattat så klart som trots någon utan att ha läst ett ord av Marx. Varken frihet, ej håller fosterland eger den klass som ända till 90 % av landets befolkning är beroende av dess överklass. Deras sammansmältning är även omöjlig, så länge enskild rätt existerar. (III: 62).

Arbetslöshetsproblemet behandlas i samband med hans kritik av det nu härskande självförsörjningssystemet, på vars skylt står: "försörj dig själv eller svält ihjäl" och baserat som det är på arbetsmedlens exploatering av enskilda, av vilkas gunst och nåd massan av människor sålunda beror. Nuvarande *ocker- och rånteväsen* framträder bjärtast i Quidings kritik av rådande enskildas, kommuners och staters skuldsättningar. I stället för det nu härskande skuldsättningssystemet bör införas ett kooperativt undsättningssystem, vari de kommunistiskt ordnade samhällena, associationerna eller kommunerna, vad man nu hälst vill kalla dem, bistå varandra till främjande av varandras ekonomiska utveckling såväl som vid inträffade brydsamma svårigheter, vilka tarva hjälp och undsättning, utan några som hälst utpressningar i form av räntor o. dyl. Däremot kvarstår amorteringsskyldighet å försträckta kapital. För såvitt kommunen-gäldenären blir insolvent, ställes han i nödfall under administration, tills han kommit på fötter igen.

Det nu rådande *myntsystemet* (med "metallbitar"), en av "rättssamhällets" stödjepelare, skall

avlösas av ett pappersmyntsystem, för vilket jorden, "alla varors stammoder", men icke guld, självt en handelsvara och därför underkastat rubbningar, skall utgöra realsäkerheten. Redan nu, säger Quiding, utge bankerna sedlar att gälla som mynt. Dessa papper ha också blivit det huvudsakliga betalningsmedlet. Och ehuru bankerna utge sedlar till vida större belopp än de ega i mynt och metalltackor, cirkulerar sedelmyntet likväl förträffligt som verkligt mynt; ett bevis "till de övriga att det icke är myntets värde som bestämmer dess gångbarhet och antaglighet utan det förtroende innehavaren hyser till samhället som utgivit myntet". (I: 93).

Som bekant anse mer framsynta national-ekonomiska fackmän det icke ligga utom möjlighetens gräns att pappersmyntet (icke att förväxla med det nutida kreditpappersmyntet) kommer att bli framtidens mynt*) I en intressant avhandling "Vad är pänningen?" (1838) tager C. J. L. *Almquist*, som visserligen icke var "man av facket", även till orda för pappersmyntet, då "pänningen blir allenast en idé, vilken den är ämnad att bli och otvivelaktigt också en gång blir". I "Ekonomisk Tidskrift" för 1904 träder en man av facket *Knut Wicksell* i en uppsats om "Framtidens myntproblem" inom skranket för "ett av metallvärdet oberoende pappersmynt, som "är det i rent teoretiskt avseende mest fullkomliga uttrycket för själva pänningens idé". Men ingendera av dessa två nämnda ägnar såsom Quiding det metalliska myntets karaktär av utsagningsmedel mot en trälände, egendomslös underklass någon särskild tanke, än mindre då som en bland grund-

*) Se t. ex. *Gide*, Nationalekonomins grunddrag — obligatorisk lärobok vid svenska universitet (Uppsala).

valarna för det kapitalistiska "rättssamhället". Allt låneväsen blir enligt Quiding omöjliggjort genom det nya idémynt han förordar. Det kan icke göras affär med det, icke göras till medel till inkomster utan arbete eller till ett flott, sysslolöst liv för dem, vilka händelsevis ega pengar, aldrig bli föremål för vinningslystnad, då det utfärdas "nätt opp i den myckenhet som samhället en gång för alla bestämt". I förbigående kan erinras om att även Marx har avskaffat metallmyntet. Men han lägger arbetskostnaden till grund för varu- eller arbetspriset, beräknat efter använda antal arbetstimmar. Producenten mottar "pappersanvisningar", mot vilkas uppvisande han erhåller av "samhällets konsumtionsförråd" en hans arbetstid motsvarande mängd varor. (Das Kapital, 1885, II: 349).

Den moderna socialismens tre stora (av Fourier formulerade) krav *rätten* till arbete, *rätten* till arbetets avkastning samt *rätten* till existens äro ävenledes Quidings. Har människan rätt att vara, så måste hon ock ha rätt till utkomst, säger Quiding, vilken förkastar välgörenheten och välgörenhetsinrättningarna, av honom benämnda ostatsinrättningar, som jämmerliga palliativ till fattigdomens avhjälpande. "Största delen av dessa inrättningar utgöra de så kallade fromma stiftelserna, tillkomna i bästa fall av godhjärtade överklass-människors medlidande vid åsynen av underklassens himmelsskriande elände, vars verkliga orsaker ligga över deras fattning, och som de därför trott sig kunna avhjälpa genom dylika palliativer, att förlikna vid en droppe balsam i lidandets hav". (I: 64).

5. Quiding har slutligen sin egen lära om folkkrätt och internationalism. Quiding säger som Anton Menger att de egendomslösa folkklasserna böra betrakta "hela världen såsom sitt

fädernesland, hela mänskligheten såsom sin nation" (Menger, Folkpolitik, sv. övers., s. 49). Varför skulle nutidens stater såsom fosterland vara mer värt än andra delar av jorden? Tvärtom böra vi taga oss till vara för att låta "instänga oss inom gränser och former, som de gamla tidernas överklasser och deras krig uppställt". (I: 51). Hembygden, kretsen, kommunen är "det rätta fäderneslandet". Var annars sätta gränsen? frågar Quiding i likhet med en nutidens vetenskapligt skolad internationalist, Hervé, då häradet, landet, riket, världen utgöra ett enda samhälle. (III: 67). Krigsmaktens innersta och egentliga syfte har alltid varit att upprätthålla en på erövring, rov och övermakt grundad samhällsordning; det gäller staterna icke mindre än överklasserna.

Som det nya samhället enligt Quidings plan bör återuppbyggas på kommunen, existerar för Quiding ingen statsrätt i ordets nuvarande betydelse. Quiding undviker också alltid att begagna ordet stat utan säger alltid rike, där man nu vanligen begagnar stat som territoriellt eller nationellt begrepp. Världssamhället kallar han, av brist på något bättre ord, stat. Vi kunna kalla det så, såsom han uttrycker sig. (I: 169).

Om Quidings stil. — Kritik av en författares stil och språkbehandling äro vissa kritikers vanligen största trumf. Har man just ingenting annat av vikt att säga, så kan man ju alltid ta sin tillflykt till språktekniken. Vi mena givetvis icke att inte anmärkningar kunna vara på sin plats, tvärtom är det varje författares ovillkorliga plikt, han må kallas stor eller liten, att iakttaga aktsamhet om språkets rykt. Men att göra det så som om allt eller det huvudsakliga hängde därpå är väl ändå en något för stor, hur skola vi säga — språk-

känslighet. Även de största författare gå sällan fri från anmärkning av rent tekniska, grammatikaliska fel, som understundom kunna bero lika mycket på brådska och hets som på ren vårdslöshet. Vi erinra i förbigående t. ex. om *C. D. af Wirséns* bokanmälningar, utgivna i bok under titeln "Kritiker" (1901); *Bengt Lidforss'* hudflängningar av Levertins osvenska under den bekanta Strindbergsfälden 1910. *Ellen Key*, som en gång sagt att hon icke kan skriva svenska, skriver ändå i tusendes tycke "härlig" svenska. Riksspråksförbundets egendomliga stiftare, forne ledare och språkrensare, *O. C. Kjellberg*, hur våldsamt har han inte gått fram över språkets ogräsbemängda odlingsfält.

Icke blott *Bergstedt* i "Samtiden" utan ännu i dag föreställer man sig att Quiding både skriver tung svenska och brister i disposition och systematisering. Ingenting kan vara oriktigare. Hans stil eger kristallens klara genomskinlighet. Hans systematiseringar och ämnesgrupperingar sträcka sig ända till lagspråkets klara överskådlighet, att nu icke tala om huru varje hans påstående omedelbart åtföljes av en esomoftast originell och snabb motivering. Quiding har en gång jämförts med Fourier, Quiding naturligtvis till nackdel, men alldeles med orätt. Visserligen är Fouriers stil spirituell, men bearbetarna av hans många arbeten säga — närmast tänka vi på Gide som 1890 utgav ett urval av Fouriers arbeten — att deras möda städse varit stor för att få system i de i arbetena kaotiskt kringkastade tankarna och idéerna samt vid tydningen av hans svärbegripliga stil*). Märk-

*) Så säger *Gide* i "Charles Fourier, Oeuvres choisies", 1890, att "hans idéer äro kastade om vart annat och utan ordning i alla hans volymer" samt i ett senare arbete "La Coopération etc." talar Gide om Fouriers "le style inintelligible". (S. 281, 1:a uppl. 1900).

ligt är för rätten att liknande anmärkningar göras om Saint Simon av dennes senaste biograf Muckle. Enligt honom äro Saint Simons skrifter osystematiska, fulla av motsägelser och i enskildheter oklart avfattade, men stilen som sådan är av "obeskrivligt" behag, egande "det ofullbordades reiz". (Henri de St. Simon, die Persönlichkeit u. ihr Werk, 1908, sidd. 229 o. 251). Det har emellertid icke utgjort något hinder för deras studerande. Mer än någonsin läses och kommenteras Fourier i våra dagars Frankrike, varom den ständigt nya litteratur som utkommer om honom bär ett glädjande och intelligent vittnesbörd*).

Quidings stil har tvivelsutan även sitt behag: djärv, skoningslös och etsande som den är utom övriga goda egenskaper. Gent emot dem, vilka fått en förutfattad mening om Quiding speciellt vidkommande hans stil, är det med verklig tillfredsställelse vi kunna anföra även en annans omdöme än vårt eget personliga. *Hj. Branting*, som ju icke är så alldeles bortkommen i sitt modersmåls behandling, har i sin dödsruna över Quiding i "Dagens Krönika" funnit Quidings åsikter framställda i "en mönstergill stil" (1887, s. 199). Ehuru fällt för ett kvarts sekel sedan, får Brantings omdöme om Quidings stil väl fortfarande anses ega giltighet. Åtminstone kunna vi icke annat än instämma däri.

Slutord. Säkerligen skola många stämmor och mer än en penna krävas, innan *Quiding* får den plats i den svenska socialismens panteon som utan all fråga tillhör honom såsom dess första, verkligt

*) 1911 utkom t. o. m. en "Dictionnaire de sociologie phalanstérienne. Guide des oeuvres complètes de Charles Fourier" om 459 sidor jämte 11 sidor inledning.

stora centralgestalt. Hur bearbetas inte litteraturens stormän hos oss inom alla områden *utom* på det socialistiska området. I utlandet, varest det enskilda initiativet är stort, vaket och intresserat och varest kunnige män förutsättningslöst sätta en ära i att ge socialismen sin röst och sitt hjärta, skulle helt visst pennorna sedan länge varit i full gång, om blott Quiding hade kunnat nås av någon av dem; och han vore dem bekant. Att tänka sig något annat är icke möjligt, försåvitt de litterära företeelserna i utlandet få gälla även fallet Quiding.

Quidings Slutuppgörelse med nutidens samhällen — han har ingalunda tänkt uteslutande på Sverige: hans vidräkning mellan överklass och underklass gäller nämnda klasser hos alla folk — är utan all överdrift att intränga bland den internationella socialpolitikens och socialismens huvudverk*). Quiding felas blott den främmande nota-

*) Som bekant utges för närvarande i Tyskland under prof. G. Adlers redaktion en samling verk av olika lands äldre socialistiska och socialpolitiska författare under samlingstiteln "Hauptwerke des Sozialismus und der Sozialpolitik". När en gång Quidings verk kommer att utges i original och såmedelst bli den läsande allmänheten tillgängligt, bör början göras med den avdelning i kvartupplagan av hans samhällsbok som Quiding givit titeln "Försök till en lättfattlig exposé af Nilssonska samhällsteorien", utgörande sammanlagt 67 trycksidor, där ämnena fått en detaljerad gruppering och klassificering och sålunda hans system därigenom blivit än överskådligare.

I detta sammanhang må omtalas vad efter Quiding-monografins utgivning blivit mig berättat från trovärdigt håll, nämligen att när Quiding utgav sista redigeringen av sin samhällsbok, kvartupplagan 1886, men endast i ett hundra exemplar, skall en kvinnlig anhörig till honom sökt komma över dem alla för att ge dem till rov åt lågorna. Hon tyckte visst att hans kärlekslära var värd det offret. Samma år dög Quiding!

bilitet, som är i besittning av nog stor makt och myndighet att placera honom på hans rätta plats. Hos oss hade måhända *Strindberg* varit mannen att göra det. *Strindbergs* eljes omutligt starka rättfärdighetskänsla svek emellertid honom här — av vilken orsak? Ja, av vilken orsak? I en välvillig anmälan av Quiding-monografien yttrar anmälarer i "Dagens Nyheter" för den 31 dec. 1909 halvt skeptiskt, halvt optimistiskt att genom bearbetningar av dylikt slag kunde det vara möjligt att Quiding blir "mera känd och uppskattad än han någonsin var i livstiden". Som det visat sig, än så länge en alltför optimistisk tanke!

Quiding avslutar den svenska socialismens första epok, men genom sin kritik av gällande rättsordning — den borgerliga rätten — inleder han därjämte en ny epok. Så som "överklass och underklass" stå till varandra, så stå till varandra "individrätt och samhällsrätt". De två senare uttrycken bli kanhända en dag, lika bevingade som nu de två förra*).

Den svenska underklassen får aldrig glömma eller undanhållas en så betydelsefull sanning att arbetskarlen Nils Nilsson alias Nils Herman Quiding är den förste och ende, vilken skrivit dess sociala historia.

*) Termerna överklass och underklass ha numera vunnit burskap även i tyska språket i den tyska socialpolitiska litteraturen. Fr. Oppenheimer använder Oberklasse och Unterklasse samt Ober- und Unterklasse i sin avhandling "Staat und Gesellschaft" i det nya sammelvärket "Handbuch der Politik" (1912).

Tillägg. — Till s. 135 om *Götrek*. Det förtjänar att omnämnas att Götrek var föregångsman även i spridandet av kunskap om stenografien. Han utgav en lärobok i stenografi, "P. Götreks snabbskrivningslära", som utkom i två upplagor, samt lämnade enligt annons i "Demokraten" undervisning i ämnet.

— Till s. 182 om *arbetsinställningarna* i landet. I det av svenska landsorganisationen 1912 utgivna statistiska värket "Fackföreningsrörelsen" meddelas i avdelningen Sverige, kap. IV, att den första sträjk som kunnat konstateras i Sverige är hamnarbetarsträjken i Hälsingborg 1863. Under 60-talet förekom det dessutom sträjk av stenhuggare i Stockholm 1865, av brädgårdsarbetare i Gävle och hamnarbetare i Uddevalla 1867, av pappersmassearbetare i Trollhättan och varvsarbetare i Göteborg 1868 samt av fabriksarbetare i Mölndal och murare i Stockholm 1869. Enligt ett överslag s. 74 var sträjkernas antal under 1860-talet 1 1863, 1 1865, 2 1867, 3 1868, 4 1869 samt under 70-talet 1 1870, 5 1871, 8 1872, 11 1873, 9 1874, 3 1875 o. s. v.

Rättelser. — S. 7 r. 12 står introduösör, läs introduktör. — S. 12 o. s. 81 står prof. Ljungberg, läs prof. Ljunggren. — S. 36 r. 2 nedifrån står koloniseringsplatser, läs koloniseringsplaner. — S. 48 r. 14 står uppehöll sig, läs uppehöll sig på godset. — S. 77 r. 2 står revolutionens gång, läs historiens gång; samma sida r. 14 står likas som utgår. — I noten s. 83 återopade biograflexikon är det av Palmblad m. fl. utgivna över namnkunniga svenska män. Hofberg utgår. — S. 87 r. 19 står Det är i Frankrike därhän, läs Det har i Frankrike kommit därhän. — S. 96 r. 1 står tvångsmakt, läs tvångsmakt. — S. 101 r. 13 står ordet fäderneslandet, läs ordet fädernesland. — S. 102 r. 4 nedifrån står riktigheten, läs riktighet. — S. 103 r. 6 nedifrån står första göromål, läs första plikt och göromål. — S. 104 r. 13 nedifrån står vart, läs vart barn. — S. 105 r. 12 står baron eller greve, läs baron och greve. — S. 106 r. 3 nedifrån står De ha haft sitt berättigande, lägg till: de stora fäderneslanden. — S. 112 r. 6 står falanstår, läs falangstår. — S. 114 r. 3 nedifrån står denna en ny tids, läs dessa en ny tids. — S. 139 r. 15 nedifrån står i legio, i utgår. — S. 145 r. 13 o. s. 214 r. 11 nedifrån står ha, läs har. — S. 187 r. 8 nedifrån står kallad, läs kallat. — S. 209, noten, står Gibbern, läs Sibbern. — Några av läsaren lätt rättade bokstavs- och interpunktionsfel ha lämnats oanmärkta.